

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Фінансується в рамках
цивільного захисту
та гуманітарної допомоги
Європейського Союзу

НОРВЕЗЬКА РАДА У
СПРАВАХ БІЖЕНЦІВ

УКРАЇНЬКА ГЕЛЬСІНСЬКА
СПІЛКА З ПРАВ ЛЮДИНИ

ПОРУШЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

в умовах збройного конфлікту на Сході України
та способи захисту

Київ 2020

В публікації проведено аналіз наявних механізмів отримання компенсації за зруйноване майно, діючого адміністративного механізму відновлення права власності, а також наявної судової практики національних судів у справах щодо отримання компенсації за зруйноване/пошкоджене майно та практики Європейського суду з прав людини в аналогічних міжнародних збройних конфліктах.

Порушення права власності в умовах збройного конфлікту на Сході України та способи захисту.
Звіт/ Юлія Науменко/ Українська Гельсінська спілка з прав людини – Київ, 2020. – 56 с.

**УКРАЇНЬСКА
ГЕЛЬСІНСЬКА
СПІЛКА З ПРАВ
ЛЮДИНИ**

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Цей звіт підготовлено в рамках Програми Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Права людини в дії», яку впроваджує Українська Гельсінська спілка з прав людини. Представлені погляди та інтерпретації не обов'язково відображають погляди USAID або Уряду США. Відповідальність за вміст несе виключно УГСПЛ.

У світі, USAID є однією з провідних установ у сфері розвитку, яка виконує роль каталізатора цих процесів та допомагає досягати позитивних результатів. Діяльність USAID є проявом доброчинності американського народу, а також підтримує просування країн-отримувачів допомоги до самостійності та стійкості та сприяє забезпеченню національної безпеки та економічного до-

бробуту США. Партнерські стосунки з Україною USAID підтримує з 1992 року; за цей час, загальна вартість допомоги, наданої Україні з боку Агентства, склала понад 3 млрд. доларів США. До поточних стратегічних пріоритетів діяльності USAID в Україні належать зміцнення демократії та механізмів досконалого врядування, сприяння економічному розвитку та енергетичній безпеці, вдосконалення систем охорони здоров'я та пом'якшення наслідків конфлікту у східних регіонах.

Для того, щоб отримати додаткову інформацію про діяльність USAID, просимо Вас звертатися до Відділу зв'язків з громадськістю Місії USAID в Україні за тел. (+38 044) 521-57-53. Також пропонуємо завітати на наш вебсайт: <http://www.usaid.gov/ukraine>, або на сторінку у Фейсбук: <https://www.facebook.com/USAIDUkraine>.

Проведення дослідження та видання цього звіту стало можливим за сприяння Норвезької ради у справах біженців (NRC) в рамках здійснення гуманітарної діяльності за фінансової підтримки Європейського Союзу. Зміст цієї публікації жодною мірою не відображає офіційну точку зору Європейського Союзу та Норвезької ради у справах біженців. Європейська Комісія не несе відповідальності за будь-яке використання інформації, що міститься в публікації.

ПОРУШЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ ТА СПОСОБИ ЗАХИСТУ

ЗВІТ

ЗМІСТ

1. Вступ	5
2. Загальний опис обставин порушення права власності.	7
3. Здійснення розслідування злочинів щодо руйнування/пошкодження майна.	10
4. Механізми захисту права власності на національному рівні	14
4.1. Аналіз адміністративного механізму захисту права власності.	14
4.3. Аналіз судового механізму захисту права власності	19
4.3.1. Захист права власності у справах щодо пошкодженого та зруйнованого майна в межах національної юрисдикції	19
4.3.1.1. Проблемні питання при зверненні до суду з позовами щодо відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом	19
4.3.1.2. Судова практика у справах щодо відшкодування шкоди за зруйноване/пошкоджене майно.	22
4.3.2. Захист права власності у справах щодо мобілізованого військовими майна.	26
5. Практика Європейського суду з прав людини щодо захисту права власності в умовах збройних конфліктів та перспектива її застосування до України	29
5.1. Питання юрисдикції	32
5.2. Вичерпання національних засобів захисту	37
6. Висновки та рекомендації	34
7. Додатки	38

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В ЗВІТІ

АТО	Антитеррористическая операція
ДНР	так звана «Донецька народна республіка».
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини.
КК України	Кримінальний кодекс України.
КМУ	Кабінет Міністрів України.
Конвенція	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.
ЛНР	так звана «Луганська народна республіка».
МВС	Міністерство внутрішніх справ України.
Мінветеранів	Міністерство у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України.
МТОТ	Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України.
ООС	Операція об'єднаних сил.
РНБО	Рада національної безпеки та оборони України.
УВКПЛ	Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини.
УГСПЛ	Українська Гельсінська спілка з прав людини.
ЦК України	Цивільний кодекс України.
ЦПК України	Цивільно-процесуальний кодекс України.

1. Вступ.

З МОМЕНТУ ПРОВЕДЕННЯ АТО/ООС¹ в Україні, що були оголошені у відповідь на російські заворушення в ряді міст Донецької і Луганської областей, було завдано значних руйнувань будівлям державної, комунальної та приватної власності і суттєво пошкоджено інфраструктуру цього регіону.

Згідно даних Донецької обласної військово-цивільної адміністрації в Донецькій області на територіях підконтрольних українській владі, зруйновано/пошкоджено 13030 житлових будинків всіх форм власності, з них 1129 багатоквартирних та 11901 приватних будинків.²

Луганською обласною військово-цивільною адміністрацією було надано інформацію, що кількість зруйнованих і пошкоджених під час проведення АТО/ООС на території Луганської області об'єктів житлового фонду станом на 1 серпня 2019 року складає 7468 об'єктів із розміром грошової компенсації за зруйновану або пошкоджену квартиру (житловий будинок) за показниками опосередкованої вартості спорудження житла у Луганській області – 951 790 765 грн.³

За інформацією МТОТ (Мінветеранів) на території Луганської та Донецької областей пошкоджено (зруйновано) 13021 об'єктів житлового фонду (з них 825 – будинків комунальної форми власності, 12188 – будинків приватної власності, 8 – будинків Об'єднань співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ)). Орієнтовна сума коштів, необхідних для відновлення зазначених об'єктів, становить 2 млрд. 719 млн. 2917 тис. 356 грн.⁴

Вказані дані стосуються лише території Донецької та Луганської областей, які підконтрольні українській владі та не містять інформацію щодо кількості зруйнованого/пошкодженого майна на непідконтрольній Україні території.

В свою чергу, згідно доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні 16 листопада 2018 року – 15 лютого 2019 року, станом на 15 лютого 2019 року по обидва боки від лінії зіткнення нараховувалося понад 50 тис. будинків цивільного населення, пошкоджених під час бойових дій.⁵

Крім того, враховуючи розташування українських військових у ряді міст Луганської та Донецької областей на лінії розмежування, багато житла та майна цивільного населення використовується військовими. В доповіді УВКПЛ з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні 16 травня – 15 серпня 2019 року зазначено, що упродовж звітного періоду УВКПЛ продовжило документувати порушення прав людини на житло, землю і майно. Використання майна цивільних осіб у військових цілях без компенсації залишається предметом глибокої стурбованості. Ані національні, ані місцеві органи влади не забезпечили житлом і не виплатили компенсацію особам, які переїхали через використання їхнього майна у військових цілях або через безпосередню близькість до військових позицій.⁶

У зв'язку з численними порушеннями права власності громадян України в районі проведення АТО/ООС, зокрема, пошкодженням, руйнуванням чи знищенням об'єктів нерухомості (будинків, квартир) в результаті вчинення терористичних актів, а також майна, що знаходилося в них, зайняття військовослужбовцями збройних сил України майна громадян, використання даного майна під час їх участі в проведенні АТО/ООС за відсутності

¹ Проведення АТО було оголошено з 14.04.2014 року. Проведення ООС було оголошено з 30.04.2018 року.

² Лист-відповідь Департаменту житлово-комунального господарства Донецької обласної державної адміністрації від 07.08.2019 № 0.2331/01-18/32/0/58-19

³ Лист-відповідь Департаменту житлово-комунального господарства Луганської обласної державної адміністрації від 06.08.2019 № 15/02-1789

⁴ Лист-відповідь Міністерства з питань тимчасово-окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України від 09.08.2019 року № 22/5.3-3295-19

⁵ Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні 16 листопада 2018 року – 15 лютого 2019 року https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16Nov2018-15Feb2019_Ukrainian.pdf

⁶ Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні 16 травня – 15 серпня 2019 року https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16May-15Aug2019_UA.pdf?fbclid=IwAR1qIV56YtcuU5G4sJEAZaBUhnmKZx-4kU-PgyP-Nn-Le3c-zAopo7FdU

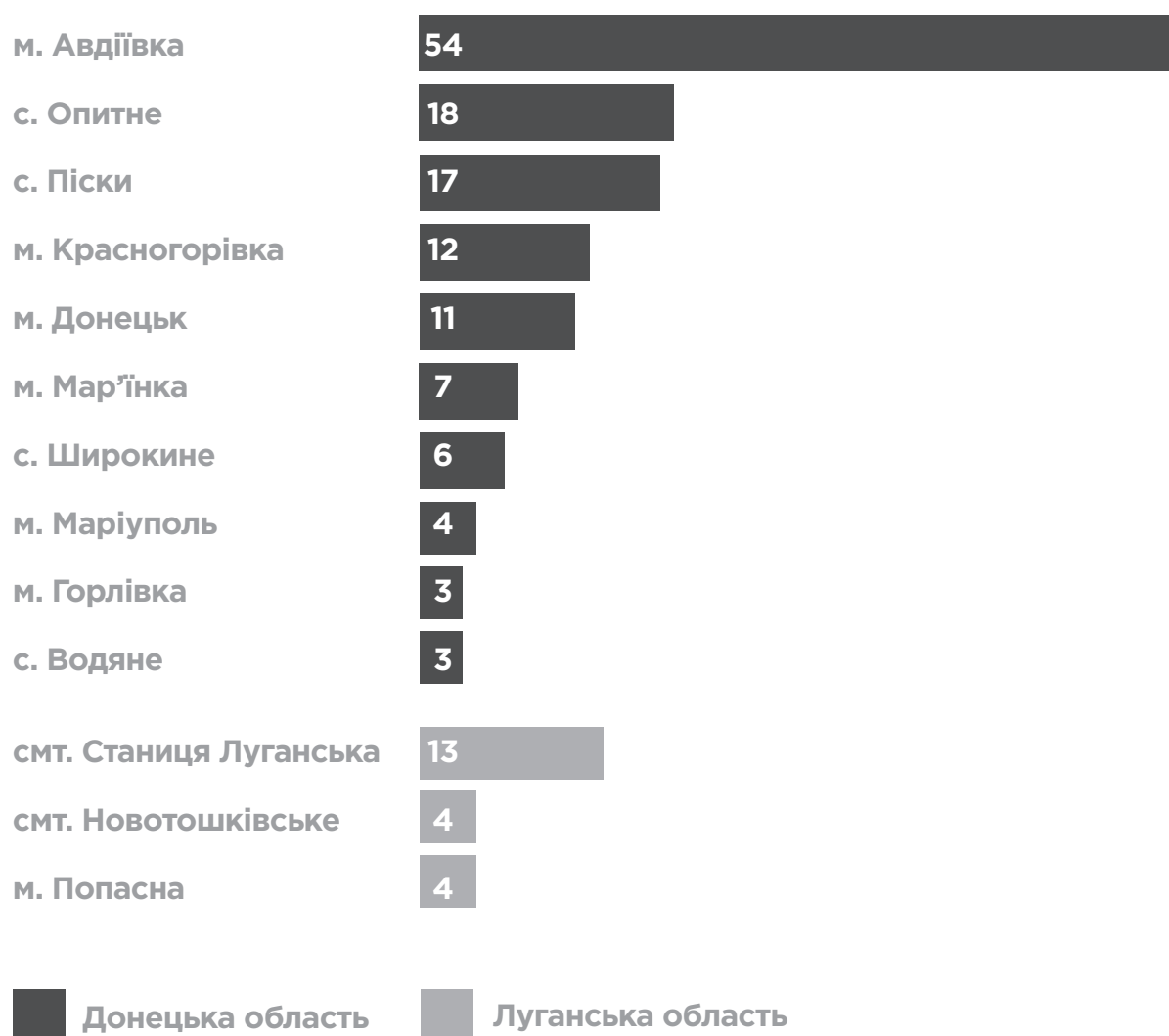
відповідних рішень про це з боку органів місцевого самоврядування чи військових частин, у постраждалих осіб виникає право на отримання матеріальної компенсації за зруйноване (пошкоджене) та мобілізоване майно.

Метою вказаного звіту є аналіз наявних механізмів отримання компенсації за зруйноване майно. В звіті проводиться аналіз як наявного адміністративного механізму відновлення права власності згідно Кодексу цивільного захисту, так і наявної судової практики національних судів у справах щодо отримання компенсації за зруйноване/пошкоджене майно та практики Європейського суду з прав людини в аналогічних міжнародних збройних конфліктах..

2. Загальний опис обставин порушення права власності

За час збройного конфлікту до приймалень УГСПЛ з метою надання правової допомоги у справах щодо отримання компенсації за зруйноване/пошкоджене майно звернулися 171 особа. Більшість звернень щодо надання правових консультацій та супроводження справ стосувалися населених пунктів на лінії розмежування: сіл Піски (17), Опитне (18), Водяне Ясинуватського району (3), сіл Широкине, Волноваського району (6), міст Авдіївка (54), Горлівка (3), Красногорівка (12), Мар'їнка (7), Маріуполь (4), Донецьк (11), смт. Новотошківське, Попаснянського району (4), смт. Станиця Луганська Станично-Луганського району (13), міста Попасна Луганської області (4).

Кількість звернень до УГСПЛ щодо отримання компенсації за зруйноване/пошкоджене майно

За даними Донецької обласної військово-цивільної адміністрації станом на 1 серпня 2019 року залишаються зруйнованими/пошкодженими 5589 житлових будинків всіх форм власності, з них: 288 багатоквартирних та 5301 приватних будинків. На теперішній час відновлено 7441 житлових будинків, з них: 841 багатоквартирний будинок та 6600 приватних будинків.

Стан житла в Донецькій області
на 01.08.2019 року

Відновлення багатоквартирного житлового фонду проводиться за рахунок коштів місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених діючим законодавством. Приватні будинки відновлюються за рахунок коштів благодійних організацій та власними коштами мешканців.

Переважає кількість пошкоджених/зруйнованих житлових будинків у містах: Авдіївка, Слов'янськ, Торецьк та Бахмутському, Волноваському, Мар'їнському та Ясинуватських районах⁷.

Слід зазначити, що основними категоріями справ серед порушення права власності є справи щодо:

- руйнування майна та пошкодження майна;
- відсутності доступу до майна через розташування майна на лінії розмежування;
- мобілізації майна військовослужбовцями.

УГСПЛ супроводжується 60 справ щодо отримання компенсації за зруйноване/пошкоджене майно на національному рівні. Справи стосуються майна, яке розташоване як на підконтрольній, так і непідконтрольній території.

В Європейському суді з прав людини УГСПЛ надає правову допомогу потерпілим, майно яких зруйноване, та у справах щодо відсутності доступу до майна приблизно у 100 справах.

Також УГСПЛ надає правову допомогу цивільним особам у справах щодо мобілізації їх майна у 5 справах в національних судах.

Проблема відсутності доступу до майна, руйнування/пошкодження майна та мобілізації житла є дуже гострою для цивільного населення з 2014 року. Проте через п'ять років з початку збройного конфлікту і досі не вирішено ряд питань для відновлення права власності цивільного населення:

- 1). Державними органами досі не створений реєстр зруйнованого майна.

Згідно інформації Луганської обласної військово-цивільної адміністрації, зведений реєстр пошкодженого (зруйнованого) майна складається із 2015 року відповідно до доручення голови облдержадміністрації – керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 16.12.2015 № 35/7897⁸.

⁷ Лист-відповідь Департаменту житлово-комунального господарства Донецької обласної державної адміністрації від 07.08.2019 № 0.2331/01-18/32/0/58-19

⁸ Лист-відповідь Департаменту житлово-комунального господарства Луганської обласної державної адміністрації від 06.08.2019 № 15/02-1789

Тобто реєстр пошкодженого/зруйнованого майна в деяких випадках ведеться згідно окремих постанов органів місцевого самоврядування тільки по населеним пунктам, підконтрольним українській владі.

- 2). Наразі відсутній спеціальний закон чи дієвий порядок отримання компенсації за зруйноване/пошкоджене майно та порядок отримання компенсації за мобілізоване майно в умовах особливого стану.

Наразі відсутній спеціальний закон чи порядок отримання компенсації за зруйноване/пошкоджене майно чи мобілізоване майно.

- 3). Питання мобілізації майна взагалі ігнорується органами державної влади як на місцях, так і на державному рівні.

УВКПЛ в своїй доповіді щодо ситуації з правами людини в Україні 16 листопада 2018 року – 15 лютого 2019 року черговий раз наголошувало, що цивільні особи стикаються з численними перешкодами в отриманні компенсації за використання їхніх будинків, землі та іншого майна у військових цілях на території, яка контролюється Урядом. Люди розповіли УВКПЛ, що збройні сили не укладають з ними договори оренди для використання їхнього майна. Без таких документів цивільні особи не можуть вимагати компенсації за оплату комунальних послуг і за пошкодження їхнього майна, спричинені під час його використання військовими⁹.

- 4). Органами державної влади не обговорюється питання надання іншого житла замість житла, яке не є зруйнованим/пошкодженим, проте знаходиться на лінії розмежування і через проведення військових дій, мінування території, розташування військовослужбовців, доступ до нього тривалий час обмежений.

⁹ Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні 16 листопада 2018 року – 15 лютого 2019 року https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16Nov2018-15Feb2019_Ukrainian.pdf

3. Здійснення розслідування злочинів щодо руйнування/пошкодження майна

Факти руйнування майна на Сході України внаслідок здійснення артилерійських обстрілів є вчиненням злочинів та мають належним чином розслідуватись органами досудового розслідування в межах національної юрисдикції. Крім того, вказані злочини мають ознаки злочинів проти людяності та мають бути передані на розгляд міжнародного кримінального суду.

Враховуючи першопочаткову кваліфікацію обставин руйнування майна на Сході України як терористичний акт, кримінальні правопорушення щодо руйнування майна внаслідок терористичних актів кваліфікувалися органами досудового розслідування за статтями 194 КК України (умисне знищення або пошкодження майна) або за ст. 258 КК України (терористичний акт).

Досудове розслідування у вказаних кримінальних провадженнях з 2014 року здійснювалося органами поліції. В подальшому після внесення змін Законом № 771-VIII від 10.11.2015 до абзацу 1 ч. 2 статті ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України факти вчинення терористичних було віднесено до підслідності органів Служби безпеки України. З цього моменту вказані кримінальні провадження за зверненням потерпілих реєструвалися органами Служби безпеки України. Крім того, провадження, які знаходилися в органах поліції частково передавалися за підслідністю до органів Служби безпеки України.

Генеральною прокуратурою було надано наступні відомості щодо зареєстрованих кримінальних проваджень за ст. 194 КК України ¹⁰.

Відомості про зареєстровані упродовж січня-квітня 2014, 2014-2018 років та січня-жовтня 2019 року кримінальні правопорушення (провадження) за статтею 194 Кримінального кодексу України та результати їх досудового розслідування (по державі, Луганській та Донецькій областях) (за даними звіту за формою № 1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення»).

Період	Регіон		Зареєстровано кримінальних правопорушень у звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито		Обліковано* кримінальних правопорушень у звітному періоді
				Усього	у т.ч. за ч. 1 п.п. 1, 2, 4, 6 ст. 284 КПК України	
Січень-квітень 2014	Усього по Україні		12 164	10 032	10 030	2 134
	у т.ч.	Донецька	1 396	1 199	1 199	197
		Луганська	439	349	349	90
Січень-грудень 2014	Усього по Україні		29 228	24 654	24 646	4 582
	у т.ч.	Донецька	3 940	2 464	2 464	1 476
		Луганська	968	596	595	373
Січень-грудень 2015	Усього по Україні		13 182	9 960	9 956	3 226
	у т.ч.	Донецька	1 455	935	934	521
		Луганська	401	301	301	100

¹⁰ Лист Генеральної прокуратури України від 29.11.2019 № 19/4-2171вих-19

Січень-грудень 2016	Усього по Україні		9 328	6 226	6 223	3 105
	у т.ч.	Донецька	726	512	512	214
		Луганська	436	335	335	101
Січень-грудень 2017	Усього по Україні		7 049	4 336	4 335	2 714
	у т.ч.	Донецька	465	332	332	133
		Луганська	315	249	248	67
Січень-грудень 2018	Усього по Україні		5 634	3 086	3 083	2 551
	у т.ч.	Донецька	282	147	147	135
		Луганська	301	233	233	68
Січень-жовтень 2019	Усього по Україні		3 861	1 526	1 526	2 335
	у т.ч.	Донецька	159	54	54	105
		Луганська	68	34	34	34

**Без урахування кримінальних правопорушень, виключених з обліку у зв'язку із закриттям провадження на підставі пунктів 1, 2, 4, 6 ч.1 ст. 284 КПК України*

Відомості про зареєстровані упродовж січня-квітня та січня-жовтня 2019 року кримінальні правопорушення (провадження) за статтею 194 Кримінального кодексу України та результати їх досудового розслідування (по державі, Луганській та Донецькій областях) (за даними звіту за формою № 1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення»).

Період	Регіон	Зареєстровано кримінальних правопорушень у звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито		Обліковано* кримінальних правопорушень у звітному періоді
			Усього	у т.ч. за ч. 1 п.п. 1, 2, 4, 6 ст. 284 КПК України	
Січень-квітень 2019	Усього по Україні		1 391	474	917
	у т.ч.	Донецька	65	14	51
		Луганська	25	13	12
Січень-жовтень 2019	Усього по Україні		3 861	1 526	2 335
	у т.ч.	Донецька	159	54	105
		Луганська	68	34	34

**Без урахування кримінальних правопорушень, виключених з обліку у зв'язку із закриттям провадження на підставі пунктів 1, 2, 4, 6 ч.1 ст. 284 КПК України*

3 вересня 2015 року у Головній військовій прокуратурі створено управління з розслідування злочинів проти миру, безпеки і людства та міжнародних правопорушень. За інформацією Генеральної прокуратури *«це управління буде займатись розслідуванням, об'єднанням, акумуляцією і спрямуванням до суду кримінальних проваджень, які стосуються документального підтвердження, збирання доказів і отримання у подальшій перспективі вироків судів про ведення агресивної війни, російське військово-вотрження на територію*

України, сприяння терористичним організаціям».¹¹ Вказане управління розпочало розслідування у справах щодо збройної агресії Російської Федерації, в тому числі в межах кримінального провадження № 4201400000000457, в якому проводиться досудове розслідування, зокрема, за ч. 3 ст. 258 КК України, за фактами вчинення з квітня 2014 року представниками влади РФ, службовими особами Збройних сил РФ та їх пособників – учасників терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», у тому числі працівники правоохоронних органів, що вчинили на території України терористичні акти, а також здійснюють підготовку до їх вчинення, що призвели до загибелі людей та інших тяжких наслідків. Вказане управління також збирає та систематизує докази для надання їх до Європейського суду з прав людини, Міжнародного кримінального суду.

Крім того, досудове розслідування у справах щодо руйнування/пошкодження майна внаслідок артилерійських обстрілів здійснюється також і Управлінням з розслідування злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях, Генеральної прокуратури України, яке було створено 26 травня 2017 року. Згідно Положення про управління з розслідування злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях, Генеральної прокуратури України, серед основних завдань вказаного управління є: *«організація та проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях про правопорушення, вчинені на тимчасово окупованих територіях, досудове розслідування в яких розпочато Генеральною прокуратурою України, а також за дорученням керівництва Генеральної прокуратури України – у кримінальних провадженнях щодо іншої категорії злочинів, крім тих, які підслідні Національному антикорупційному бюро України та забезпечення ефективного процесуального керівництва та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про правопорушення, вчинені на тимчасово окупованих територіях».*

Слід зазначити, що лише в окремих випадках органам слідства вдається встановити осіб, що вчинили злочин. Наприклад, в справі щодо обстрілу 24 січня 2015 року мікрорайону Східного в місті Маріуполь Донецької області, згідно повідомлення Генеральної прокуратури України від 27 лютого 2018 року «Генеральною прокуратурою України повідомлено про підозру та ініційовано спеціальне досудове розслідування стосовно трьох офіцерів Збройних Сил Російської Федерації та громадянина України, який перебував у складі окремого мотострілецького корпусу терористичної організації «ДНР», причетних до артилерійського обстрілу мікрорайону Східний Орджонікідзевського району м. Маріуполя, внаслідок якого загинуло 30 осіб, отримали тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості 119 осіб, пошкоджено житлові та нежитлові будинки в м. Маріуполі, а також ринки «Київський», «Денис» в Орджонікідзевському районі м. Маріуполя.

Дії вказаних осіб кваліфіковано за ч. 3 ст. 258 (терористичний акт), ч. 1 ст. 438 (порушення законів та звичаїв війни), ч. 1 ст. 258-3 (створення терористичної групи чи терористичної організації), ч. 2 ст. 437 (планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни) КК України.

Досудове розслідування триває¹².

В більшості випадків в кримінальних провадженнях проводяться слідчі дії: допит потерпілих, свідків, огляд місця події, будівельно-технічні експертизи, вибухотехнічні експертизи. Проте кримінальні провадження залишаються фактовими. В деяких випадках у вказаних справах фактично не відбувається розслідування. Тільки за клопотаннями потерпілих органи слідства визнають осіб потерпілими, допитують їх та проводять слідчі дії.

Таким чином, на сьогодні скалася ситуація, коли факт одного і того ж самого кримінального правопорушення може розслідуватися в різних кримінальних провадженнях. При цьому органи досудового розслідування жодним чином не взаємодіють між собою, кожен з них окремо збирає докази та проводить досудове розслідування. Що очевидно свідчить

¹¹ Повідомлення Управління зв'язків із громадськістю та ЗМІ Генеральної прокуратури України щодо створення у Головній військовій прокуратурі управління з розслідування злочинів проти миру, безпеки і людства та міжнародних правопорушень від 03.09.2015 року <https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?m=publications&t=rec&id=161672>

¹² Повідомлення відділу зв'язків із громадськістю та ЗМІ Генеральної прокуратури України «Генпрокуратурою повідомлено про підозру трьом офіцерам Збройних Сил Російської Федерації» від 27.02.2018 року <https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?m=publications&c=view&t=rec&id=224671>

про відсутність загальної стратегії щодо покарання винних у вчиненні кримінальних правопорушень, передачі справ до Європейського суду з прав людини, Міжнародного кримінального суду і призводить до затягування проведення досудового розслідування, бездіяльності органів слідства.

Згідно повідомлення на сайті Генеральної прокуратури України 21 жовтня 2019 року Генеральний прокурор Руслан Рябошапка підписав наказ про створення в Генеральній прокуратурі України Департаменту нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту. До департаменту входитимуть два управління (по два відділи в кожному управлінні).

Діяльність департаменту буде зосереджена на здійсненні нагляду щодо розслідування злочинів, вчинених на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, на тимчасово окупованих районах Донецької і Луганської областей та в умовах збройного конфлікту¹³.

Створення вказаного департаменту є позитивним кроком. Діяльність новоствореного департаменту може вплинути на систематизацію розслідування у злочинах щодо руйнування/пошкодження майна та формування загальної стратегії розслідування вказаних злочинів.

¹³ Повідомлення Генеральної прокуратури України «В Генеральній прокуратурі створено Департамент нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту» від 22.10.2019 року <https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?m=publications&c=view&t=rec&id=259951&fbclid=IwAR0M42hMQwxDI9448TpxTGQnk2FKhcJy0z8o1faOBTvNXaBAyrYtuYnR-I>

4. Механізми захисту права власності на національному рівні

4.1. Аналіз адміністративного механізму захисту права власності.

Незважаючи на триваючий збройний конфлікт на Сході України, в державі досі немає спеціального закону чи функціонуючого порядку надання компенсації за зруйноване/пошкоджене майно приватної власності.

16 жовтня 2014 року Кабінетом Міністрів України Розпорядженням № 1002-р був затверджений План заходів з організації відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів соціальної і транспортної інфраструктури, житлового фонду та систем забезпечення життєдіяльності на території Луганської та Донецької областей. 31 серпня 2016 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 892-р була схвалена Концепція Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України.

Зазначені нормативні акти не встановлюють норм щодо порядку компенсації, а закріплюють лише загальний план дій в сфері виплати компенсації за зруйноване/пошкоджене майно.

На реалізацію вказаного плану заходів був прийнятий Порядок та умови надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на відновлення. Зазначені нормативні акти носять лише декларативний характер.

На реалізацію вказаного плану заходів був прийнятий Порядок та умови надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на відновлення (будівництво, капітальний ремонт, реконструкцію) інфраструктури у Донецькій та Луганській областях, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 250 від 29 квітня 2015 року.

Зазначений порядок розповсюджується тільки на відновлення об'єктів комунальної власності. Згідно п. 3 Порядку субвенція спрямовується на реалізацію таких проектів і заходів у населених пунктах Донецької та Луганської областей, що постраждали внаслідок проведення антитерористичної операції і на території яких органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі: нове будівництво, реконструкція, капітальний ремонт, проектні та вишукувальні роботи - на об'єктах житлово-комунального господарства комунальної власності, житлового фонду комунальної власності, на об'єктах комунальної власності.

Після прийняття вказаного Порядку почали частково відновлювати об'єкти комунальної власності, в тому числі деякі багатоквартирні будинки.

Фізичним особам, на їх звернення до органів державної влади щодо надання компенсації за зруйноване майно, відмовляється в виплаті зазначеної компенсації через відсутність відповідного закону та порядку її виплати, що є порушенням права власності. 22 грудня 2016 року Верховною радою України було відхилено законопроекти «Про відшкодування збитків за зруйноване (знищене) або пошкоджене приватне житло особам, приватне житло або приватні домогосподарства яких були пошкоджені (зруйновані) під час проведення антитерористичної операції».

Фактично житловий фонд приватної власності частково був відновлений за рахунок громадських та благодійних організацій чи власних коштів цивільних осіб.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 січня 2015 року N 47-р. «Про встановлення режимів підвищеної готовності та надзвичайної ситуації» встановлено режим надзвичайної ситуації в Донецькій та Луганській областях.

Відповідно до пункту 24 ст. 2 Кодексу Цивільного захисту *«надзвичайна ситуація – це обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраж-*

далих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності».

До надзвичайних ситуацій, залежно від характеру походження подій, що можуть зумовити їх виникнення на території України, належать, зокрема, соціальні та воєнні (пункт 4 ст. 5 Кодексу).

Тобто, Кодексом цивільного захисту України також регулюються правовідносини щодо виплати компенсацій та відновлення житла під час надзвичайних ситуацій, до яких можуть призводити (у тому числі) і терористичні акти /збройна агресія РФ.

Згідно п. 1, 7, 8, 9 ст. 86 Кодексу цивільного захисту «забезпечення житлом постраждалих, житло яких стало непридатним для проживання внаслідок надзвичайної ситуації, здійснюється місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання шляхом:

- 1) надання житлових приміщень з фонду житла для тимчасового проживання;
- 2) позачергового надання житла, збудованого за замовленням місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання;
- 3) будівництва житлових будинків для постраждалих;
- 4) закупівлі квартир або житлових будинків.»

Якщо будівництво або закупівля квартири (житлового будинку) для постраждалих здійснюється місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання, грошова компенсація за зруйновану або пошкоджену квартиру (житловий будинок) не виплачується.

Постраждалі, яким виплачено грошову компенсацію за зруйновану або пошкоджену квартиру (житловий будинок), житлом за рахунок держави не забезпечуються.

Забезпечення житлом постраждалого або виплата грошової компенсації за рахунок держави здійснюється за умови добровільної передачі постраждалим зруйнованого або пошкодженого внаслідок надзвичайної ситуації житла місцевим державним адміністраціям або органам місцевого самоврядування, суб'єктам господарювання.

Розмір грошової компенсації за зруйновану або пошкоджену квартиру (житловий будинок) визначається за показниками опосередкованої вартості спорудження житла у регіонах України відповідно до місцезнаходження такого майна.

Враховуючи вказані норми, постраждалі особи зверталися до Луганської обласної військово-цивільної адміністрації та Донецької обласної військово-цивільної адміністрації з заявами щодо виплати компенсації за зруйноване житло та відмову від зруйнованого житла на користь адміністрацій. У відповідь на звернення постраждалих осіб Донецькою обласною військово-цивільною адміністрацією надавалася відповідь про те, що «законодавчий акт, який визначав би порядок добровільної передачі зруйнованого або пошкодженого майна та виплати компенсації відсутній... Вчинення терористичного акту або проведення антитерористичної операції в контексті діючого законодавства не є надзвичайною ситуацією... Виходячи з вищеведеного у облдержадміністрації, обласної військово-цивільної адміністрації відсутні правові підстави для прийняття Вашого житла, зруйнованого внаслідок проведення антитерористичної операції та виплати компенсації за нього».¹⁴

Луганською обласною військово-цивільною адміністрацією надавалися відповіді з посиленням на ст. 347 Цивільного кодексу України щодо відмови від права власності та майно, в яких зазначалося, що «найбільш ефективним способом добровільної передачі зруйнованого житла є звернення до військово-цивільної адміністрації певного селища чи міста, які тимчасово виконують повноваження органу місцевого самоврядування у певному селищі чи місті, із заявою про передачу квартири (будинку) до державної (комунальної) власності у зв'язку з до-

¹⁴ Лист-відповідь Департаменту з питань цивільного захисту, мобілізаційної та оборонної роботи Донецької обласної державної адміністрації № С-0084/1.1/106-18/0.42-39 від 04.10.2018

бровільною відмовою від права власності з наступним укладенням відповідного договору»¹⁵. При цьому у вказаній відповіді не зазначалося який саме має бути укладений правочин та в якому порядку, чи буде виплачена компенсація за зруйноване майно в разі відмови від нього.

Слід зазначити, що постраждалими особами, інтереси яких представляли юристи УГСПЛ було подано не менше 8 заяв до Донецької обласної військово-цивільної адміністрації та не менше 2 до Луганської обласної військово-цивільної адміністрації щодо відмови від права власності на житло. Водночас, вказані управлінські структури стверджують, що такі заяви не надходили або вказують неточні дані ¹⁶.

УКРАЇНА
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА
б-р Машинобудівників, 20, м. Краматорськ, 84313, тел. (06264) 2-01-35
E-mail: zkh.d@dn.gov.ua Код ЄДРПОУ 33838679

№ _____
На № _____ від _____

Петров Максим Вікторович
makisspetrov@gmail.com

Про надання інформації

Департаментом за відповідними дорученням розглянуто запит на отримання публічної інформації від 22.11.2019 щодо добровільної передачі житлового фонду, пошкодженого/зруйнованого під час збройного конфлікту, на користь Донецької облдержадміністрації та в межах компетенції повідомляємо.

До Донецької обласної державної адміністрації з травня 2014 року по теперішній час надійшов запит адвоката, який представляв інтереси 7 осіб, щодо порядку передачі зруйнованого або пошкодженого житла місцевим державним адміністраціям або органам місцевого самоврядування.

В.о. директор департаменту

Л.В. Гусева

Сосаковська Н.С.
Упун А.В.
06264) 20139

ДОНЕЦЬКА ОДА
Департамент ЖКГ
0.2331/01-18/49/0/58-19 від 28.11.2019

¹⁵ Лист-відповідь Луганської обласної військово-цивільної адміністрації від 02.10.2019 № 42-Б02228130308

¹⁶ Лист-відповідь Департаменту житлово-комунального господарства Донецької обласної державної адміністрації № 0.2331/01-18/49/0/58-19 від 28.11.2019, Лист-відповідь Департаменту комунальної власності, земельних та майнових відносин Луганської обласної військово-цивільної адміністрації від 27.11.2019 № 05/1343

ЛУГАНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЛУГАНСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ,
ЗЕМЕЛЬНИХ ТА МАЙНОВИХ ВІДНОСИН

просп. Центральний, 59, м. Сєвєродонецьк, Луганська область, Україна, 93406
тел. (+38 06452) 2-55-00, (+38 06452) 2-55-77, e-mail: lugcomland@loga.gov.ua Код ЄДРПОУ 40194452

27.11.2019 № 05/1343
На № _____ від _____

Максиму Петрову

makisspetrov@gmail.com
m.petrov@helsinki.org.ua

На запит від 25.11.2019 (вх. ОДА від 25.11.2019 №307-с) повідомляємо, що заяв про добровільну передачу зруйнованого/пошкодженого внаслідок проведення АТО/ООС житла на користь облдержадміністрації та заяв про складення акту примусового відчуження (мобілізації) житла/майна військовослужбовцями ЗСУ до Департаменту комунальної власності, земельних та майнових відносин облдержадміністрації не надходило.

Директор

Сергій ОЛЕЙНИКОВ

Таким чином, згадані вище норми Кодексу цивільного захисту хоча і регулюють питання виплати компенсації за зруйновне/пошкоджене житло під час проведення АТО, проте не застосовуються місцевими державними адміністраціями для виплати компенсації.

10 липня 2019 року Кабінетом Міністрів України було внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 року № 947 «Про затвердження Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій, які залишилися на попередньому місці проживання»¹⁷, які передбачають можливість отримання компенсації за житлові будинки та квартири, які зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації.

Слід зазначити, що вказану компенсацію можуть отримати лише особи, які відмовилися від евакуації, відселення та залишилися на попередньому місці проживання та/або в межах відповідного населеного пункту. Тобто тимчасово переміщені особи, які виїхали за межі населеного пункту, не підпадають під дію вказаного Порядку. Не можуть отримати і компенсацію згідно Порядку і мешканці територій, на яких українська влада не здійснює свої повноваження. Оскільки на вказаних територіях наразі є неможливим створення комісій з оцінки збитків та пошкодження житла.

Крім того, максимальна сума, передбачена для відшкодування (на сьогодні 300 тис. гривень), не є достатньою навіть для покриття витрат постраждалим, в яких було зруйно-

¹⁷ Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 623 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 року № 947» <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-t100719>

вано звичайну однокімнатну квартиру. Оскільки якщо поррахувати компенсацію виходячи з вартості будівництва квадратного метру житла по Луганській/Донецькій областях, яка становить близько 11-12 тисяч гривень, максимальна сума виплат може покрити тільки 24-26 м² зруйнованого житла.

Виходячи з вищевикладеного, про дискримінаційність зазначених положень вказува-лося і в доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні 16 травня – 15 серпня 2019 року, в якій рекомендовано Парламенту і Кабінету Міністрів прийняти, відповідно до міжнародних норм і у співпраці з міжнародними та національними організаціями, не-дискримінаційне та всебічне законодавство, яке закладе основу для розробки всеосяж-ного механізму реституції майна та компенсації за його пошкодження і знищення під час збройного конфлікту на сході України, а також використання майна у військових цілях¹⁸.

Для отримання зазначеної компенсації постраждала особа має надати, зокрема, заяву; довідку про встановлення статусу особи, яка постраждала від надзвичайної ситуації; акт обстеження. При цьому форму акту обстеження і досі не затверджено МТОТ. Також МТОТ не затверджено порядок створення комісій, які будуть розглядати заяви щодо надання компенсації.

Згідно інформації, наданої МТОТ (Мінветеранів) форми необхідних документів (акту) і порядок розгляду заяв будуть розроблені МТОТ (Мінветеранів)¹⁹.

26 вересня 2019 року²⁰ та 22 жовтня 2019 року²¹ реорганізованим Міністерством у спра-вах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб Украї-ни на своєму сайті розміщено інформацію про проведення електронних консультацій з громадськістю щодо розроблених проекту наказу «Про затвердження Типового положен-ня про комісію з розгляду питань, пов'язаних з наданням грошової компенсації постраж-далим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації, форми акту обстеження житлового будинку (квартири), зруйнованого внаслідок надзвичайної ситу-ації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації та форми подання про перерахування коштів, які передбачені для надання грошової компенсації постраждалим».

На зазначений наказ громадськими організаціями були подані свої зауваження щодо проекту вказаного наказу.

Після доопрацювання проекту вказаного наказу Міністерством у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України було повторно розміщено текст наказу, пояснювальну записку та порівняльну таблицю.

Слід зазначити, що в обласних та державних бюджетах на 2019 рік не передбачені кош-ти на надання грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій, які зали-шилися на попередньому місці проживання. Тому виплата зазначеної грошової допомоги буде можлива тільки після затвердження їх в державному бюджеті України. Наразі Зако-ном України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» передбачено 40,2 млн. гри-вень на виплату грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації.

¹⁸ Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні 16 травня – 15 серпня 2019 року <https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16May-15Aug2019-UA.pdf?fbclid=IwAR1qlV56YtcuU5G4sJEAZaBUhnmKZx-4kU-PgyP-Nn-Le3c-zAopo7Fdu>

¹⁹ Лист-відповідь Міністерства з питань тимчасово-окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України від 09.08.2019 року № 22/5.3-3295-19

²⁰ 26.09.2019: ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ З ГРОМАДСЬКІСТЮ <https://mtot.gov.ua/ua/26092019-povidomlennja-pro-provedennja-elektronnih-konsultaci-z-gromadskistju?fbclid=IwAR3VSWkFVXjIcj84LbW-bvNO2prArKEAdQYVwUEQ-tM5wil84mnDFSbvMU>

²¹ 22.10.2019: ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ З ГРОМАДСЬКІСТЮ <https://mtot.gov.ua/ua/22102019-povidomlennja-pro-provedennja-elektronnih-konsultaci-z-gromadskistju>

4.3. Аналіз судового механізму захисту права власності.

4.3.1. Захист права власності у справах щодо пошкодженого та зруйнованого майна в межах національної юрисдикції

Відсутність дієвих адміністративних засобів захисту права власності в умовах збройного конфлікту, призвело до звернення потерпілих до національних судів з позовами щодо відшкодування шкоди, завданої вчиненням терористичних актів.

Тому з 2015 року потерпілі почали звертатися з позовами до судів національної юрисдикції про стягнення майнової та моральної шкоди, спричиненої в результаті вчинення терористичних актів під час проведення АТО. Основними нормативними актами, які підлягали застосуванню судами, були Конституція України, Закон України «Про боротьбу з тероризмом», Кодекс цивільного захисту України, Цивільний кодекс України.

4.3.1.1. Проблемні питання при зверненні до суду з позовами щодо відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом

При зверненні до суду з позовами щодо відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом, згідно наявної практики, виникали наступні питання:

- підсудність вказаних справ;
- проведення оцінки майна;
- визначення кола відповідачів у справі;
- сплата судового збору.

Підсудність справ.

За загальним правилом підсудності справ відповідно до ч. 2 ст. 27 ЦПК України *позови до юридичних осіб пред'являються в суд за їхнім місцезнаходженням.*

Ч. 3 ст. 28 ЦПК України передбачено, що *позови про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, чи шкоди, заподіяної внаслідок вчинення злочину, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача або за місцем заподіяння шкоди.*

Згідно ч. 16 ст. 28 ЦПК України *позивач має право на вибір між кількома судами, яким згідно з цією статтею підсудна справа, за винятком виключної підсудності, встановленої статтею 30 цього Кодексу.*

Відповідно до ч. 1 ст. 30 ЦПК України *позови, що виникають з приводу нерухомого майна, пред'являються за місцезнаходження майна або його основної частини.*

В деяких справах суди передавали справи за підсудністю за місцем знаходження нерухомого майна. Наприклад, в справі 757/55931/17-ц Ухвалою Печерського районного суду м. Києва від 1 березня 2018 року було передано справу про стягнення матеріальної та моральної шкоди, спричиненої в результаті проведення АТО в м. Донецьк за підсудністю за місцем розташування нерухомого майна в Павлоградській міській районній суд Дніпропетровської області²².

В свою чергу в Постанові Касаційного цивільного суду Верховного суду України від 21 березня 2018 року у справі № 644/4407/17 під час вирішення питання підсудності в аналогічному спорі зазначено: *відповідно до ч.1 ст. 114 ЦПК України 2004 року (ч.1 ст. 30 ЦПК України) позови, що виникають з приводу нерухомого майна, пред'являються за місцезнаходження майна або його основної частини.*

Зазначену норму процесуального права застосували суди, проте невірно її витлумачили...

Словосполучення «з приводу» необхідно розуміти таким чином, що правила виключної підсудності поширюються на будь-які спори, в яких об'єктом спірного матеріального правовідношення є нерухоме майно.

²² <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72657789>

Натомість, об'єктом позову у цій справі є шкода, а не нерухоме майно²³.

Таким чином, згідно висновків Касаційного цивільного суду Верховного суду України у вказаних справах позови мають подаватися за правилами альтернативної підсудності. Тобто цим рішенням визначена можливість подання позовів не лише за місцем знаходження майна, а і за місцем знаходження відповідачів у справі чи за місцем проживання позивача.

Проведення оцінки майна.

Враховуючи те, що деякі будинки/квартири частково пошкоджені та позивачі мають намір відсудити вартість шкоди (ремонтно-будівельних робіт), то для звернення до суду необхідно провести оцінку завданої шкоди.

Для проведення оцінки у справах, які вели юристи УГСПЛ, позивачі зверталися як до приватних оцінювачів, так і до судових експертів. Питання проведення оцінок чи будівельно-технічних експертиз виникали щодо територій, які непідконтрольні українській владі та майна, яке розташоване на лінії розмежування.

Відповідно до п. 3.5. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України 08 жовтня 1998 року N 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26 грудня 2012 року N 1950/5), **коли об'єкт дослідження не може бути представлений експертові, експертиза може проводитись за фотознімками та іншими копіями об'єкта** (крім об'єктів почеркознавчих досліджень), його описами та іншими матеріалами, доданими до справи в установленому законодавством порядку, якщо це не суперечить методичним підходам до проведення відповідних експертиз.

Отже, судовий експерт під час проведення дослідження не зобов'язаний проводити безпосередній огляд об'єкта дослідження (зруйнованого будинку) для надання висновку.

В інформації Фонду Державного майна України також зазначено, що п. 56 Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 березня 2003 року № 1440 **за наявності вихідних даних, істотних відомостей про об'єкт оцінки, зокрема вихідних даних про його правовий статус, відомостей про склад, технічні та інші характеристики, ознаки зносу, неукомплектованості, пошкодження тощо, зафіксовані у письмовій, електронній формі, у фотоматеріалах, надає право оцінювачу здійснити оцінку об'єкта оцінки без особистого огляду такого об'єкта.** У такому випадку оцінювач у своїй заяві зобов'язаний навести у звіті про оцінку відповідні пояснення та обґрунтування застережень і припущень щодо використання результатів оцінки, здійсненої без особистого огляду²⁴.

Отже, для проведення експертизи чи оцінки вартості збитків позивачам потрібно надати експерту чи оцінювачу фото пошкодженого майна, акти чи довідки щодо руйнування майна, документи на право власності.

Визначення кола відповідачів у справі.

З початку подання вказаних позивних заяв, в тому числі і у справах які супроводжували юристи УГСПЛ, позивачі зверталися з позовами до різних відповідачів, зокрема, РНБО, МВС, Міністерство оборони та інших силових структур. Проте виходячи з наявної судової практики належними відповідачами у справах вказаної категорії є Державна казначейська служба України та Кабінет Міністрів України.

Так, в Ухвалі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 21 грудня 2016 року по справі № 757/10896/16-ц зазначено: *так, незважаючи на те, що стаття 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» містить положення про відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом за рахунок Державного бюджету України відповідно до закону, з наступним стягненням суми цього відшкодування з*

²³ <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83387201>

²⁴ http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/informacia-pro-oglad_3523.pdf

осіб, якими заподіяно шкоду, а позивачі наполягали на відшкодуванні шкоди за рахунок коштів Державного бюджету України (ст. 11 ЦПК України), апеляційний суд дійшов помилкового висновку, про те, що позов пред'явлено до неналежних відповідачів. Апеляційний суд не врахував, що до участі у справі в якості відповідача була залучена Державна казначейська служба України, позивачі просили відшкодувати заподіяну шкоду за рахунок держави, а тому висновок про відмову у задоволенні позову за підстав не залучення належного відповідача неможливо вважати обґрунтованим.²⁵

В Рішенні Апеляційного суду Донецької області від 15 березня 2016 року по справі № 243/11658/15-ц суд дійшов висновку, що враховуючи повноваження Кабінету Міністрів України в системі суб'єктів боротьби з тероризмом (організація боротьби з тероризмом, забезпечення її необхідними силами, засобами і ресурсами), апеляційний суд вважає, що Кабінет Міністрів України як представник держави позивачем визначений правильно²⁶.

Судовий збір

Закон України «Про судовий збір» не передбачає звільнення внутрішньо переміщених осіб від сплати судового збору.

Згідно п. 6 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються позивачі - у справах про відшкодування матеріальних збитків, завданих внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

В більшій частині справ, які супроводжуються юристами УГСПЛ, на вказаній підставі звільняють позивачів від сплати судового збору, оскільки позивачі заявляють позовні вимоги у справах щодо відшкодуванні шкоди, завданої терористичним актом, який є кримінальним правопорушенням.

Так, Апеляційний суд м. Києва в Ухвалі про відкриття апеляційного провадження від 21 червня 2017 року зазначив, що представник позивачів також зазначав, що позов стосується відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення, що згідно з ст. 5 Закону України «Про судовий збір» є підставою для звільнення від сплати судового збору. Суд першої інстанції не надав оцінки вказаним доводам та не вирішив подану представником позивачів заяву про звільнення від сплати судового збору, у зв'язку з чим дійшов помилкового висновку про наявність підстав для визнання неподаною та повернення позовної заяви ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4²⁷.

Проте не можна сказати, що існує єдина практика звільнення від сплати судового збору на цій підставі.

Тому позивачі з низьким рівнем доходу посилаються також на норми ст. 8 Закону України «Про судовий збір» відповідно до якої враховуючи майновий стан сторони, суд може своєю ухвалою відстрочити або розстрочити сплату судового збору на певний строк, але не довше ніж до ухвалення судового рішення у справі якщо розмір судового збору перевищує 5 відсотків розміру річного доходу позивача - фізичної особи за попередній календарний рік та предметом позову є захист соціальних, трудових, сімейних, житлових прав, відшкодування шкоди здоров'ю. Суд може зменшити розмір судового збору або звільнити від його сплати на вказаних підставах.

В Ухвалі про відкриття апеляційного провадження від 29 травня 2017 року у справі № 757/13167/17-ц Апеляційний суд м. Києва зазначив, що враховуючи надані документи, вважаю, що заява представника позивачів про звільнення їх від сплати судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу Печерського районного суду м. Києва від 10 квітня 2017 року підлягає задоволенню²⁸ та в Ухвалі про відкриття апеляційного провадження від 16 грудня 2016 року у справі № 757/54411/16-ц, в якій зазначив, що позивачі є внутрішньо переміщеними особами, які втратили житло, не мають постійного джерела доходу

²⁵ <http://reyestr.court.gov.ua/Review/63623106>

²⁶ <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56562010#>

²⁷ <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67315072>

²⁸ <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66771611>

ду, окрім пенсійного забезпечення одного з позивачів, та просять звільнити їх від сплати судового збору на підставі ст. 8 Закону України «Про судовий збір». За таких обставин, враховуючи доводи клопотання, матеріали справи у їх сукупності, відсутність доказів на спростування тверджень представника позивачів, клопотання підлягає задоволенню, а позивачі звільненню від сплати судового збору за подання апеляційної скарги²⁹.

4.3.1.2. Судова практика у справах щодо відшкодування шкоди за зруйноване/пошкоджене майно

Відповідно до інформації, наданої Міністерством юстиції України, станом на 8 серпня 2019 року до Міністерства юстиції надійшло 170 позовів поданих до Кабінету Міністрів України про відшкодування шкоди, завданої внаслідок вчинення терористичних актів³⁰.

Проте, нажаль, у вказаних справах тривалий час не було єдиної практики, судами приймалися як рішення на користь позивачів, так і рішення щодо відмови в задоволенні позову.

Так у справі № 243/11658/15-ц Рішенням Апеляційного суду Донецької області від 15 березня 2016 року було задоволено позовні вимоги позивача щодо відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної терористичним актом. В зазначеному рішенні в якості правових підстав для задоволення позову суд вказує: *Виходячи з системного аналізу ст. 1, 11 та 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» встановлення осіб, які вчинили терористичний акт, які здійснювали терористичну діяльність, наявність щодо них обвинувального вироку суду, не є умовою відшкодування шкоди державою на підставі ст. 19 зазначеного Закону. Ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» передбачає наступне стягнення суми цього відшкодування з осіб, якими заподіяно шкоду, тобто після відшкодування шкоди потерпілому, у разі встановлення осіб, якими заподіяно шкоду, держава може стягнути суми цього відшкодування з осіб, якими заподіяно шкоду, в порядку, встановленому законом.*

Враховуючи зазначене, висновок суду першої інстанції про те, що встановлені у справі обставини та надані сторонами докази не дають підстав для висновку, що шкода майну позивача завдана саме внаслідок кримінального правопорушення, на теперішній час є правильним і підстави для застосування до спірних правовідносин статті 1177 ЦК України відсутні.

Суд першої інстанції не врахував, що згідно ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» відшкодування шкоди, заподіяної громадянам терористичним актом, проводиться за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до закону, тобто покладається на державу.

Кодексом цивільного захисту України також регулюються правовідносини щодо боротьби з тероризмом, але спеціальним щодо цих правовідносин є Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV «Про боротьбу з тероризмом».

З аналогічних підстав було задоволено позовні вимоги у ряді справ, в тому числі і справах щодо зруйнованого/пошкодженого майна, яке знаходиться на території не підконтрольній українській владі.

Крім матеріальної шкоди, в деяких справах були задоволені також позовні вимоги щодо відшкодування моральної шкоди. Так у справі № 757/61954/16-ц рішенням Печерського районного суду м. Києва від 14 червня 2017 року було присуджено на користь позивача та третьої особи із самостійними вимогами по 10 000 грн. у якості відшкодування моральної шкоди.

11 липня 2018 року у справі № 219/11736/16 щодо відшкодування шкоди, завданої терористичним актом в с. Серебрянка Бахмутського району Донецької області, було прийнято остаточне рішення Касаційним цивільним судом, яким було відмовлено в задоволенні

²⁹ <http://reyestr.court.gov.ua/Review/63536155>

³⁰ Лист-відповідь Міністерства юстиції України № 29643/ПІ-Н-1074/9.1.4 від 08.08.2019 р.

ні позовних вимог. В Постанові Судом було зазначено, що оцінюючи наданий позивачем звіт про оцінку розміру збитків, нанесених нерухомому майну, суд апеляційної інстанції правильно виходив із того, що він не є достовірним й беззаперечним доказом для підтвердження їх розміру, оскільки зроблений оцінювачем без огляду квартири на підставі даних, наданих позивачкою. У наданому позивачкою звіті про визначення розміру збитків розраховані роботи по демонтажу трьох вікон та трьох дверей, роботи з демонтажу шпалер та штукатурки стелі двох кімнат; внутрішнє опорядження; установка трьох міжкімнатних дверей; вартість та установка трьох пластикових вікон; вартість трьох міжкімнатних дверей, проте в акті обстеження (а.с. 106-107 т. 4) визначено загальний стан пошкодження двоповерхового восьмиквартирного будинку по АДРЕСА_1 (пошкоджено 58 кв. м скла віконного та 79 кв. м шиферної покрівлі та огороження). Стосовно пошкоджень квартири ОСОБА_3 на звороті акту обстеження вказано лише 3,4 кв. м віконного скла, інші пошкодження квартири не зазначені.

Вирішуючи спір, апеляційний суд дійшов правильного висновку про те, що позивачка не зверталась до Артемівської районної державної адміністрації Донецької області з пропозицією про добровільну передачу пошкодженої квартири чи можливості забезпечення її новим житлом замість пошкодженого.³¹

Основними причинами для відмови в задоволенні позову є недоведеність розміру заданої шкоди та/або відсутність факту передачі права власності на майно на користь місцевої адміністрації.

Незважаючи на різну судову практику, згідно останніх тенденцій можна виділити наступні загальні обставини, які визнаються судами:

- загальновідомим фактом є те, що в період проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей пошкоджені (зруйновані) об'єкти соціальної і транспортної інфраструктури, житлового фонду та систем забезпечення життєдіяльності;
- якщо мають місце спеціальні підстави відшкодування шкоди, застосуванню підлягають саме спеціальні правові норми, а не норми статті 1166 ЦК;
- встановлення осіб, які вчинили терористичний акт, які здійснювали терористичну діяльність, наявність щодо них обвинувального вироку суду, не є умовою відшкодування шкоди державою на підставі ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»;
- обов'язок відшкодувати завдану шкоду покладається на державу незалежно її вини, а після відшкодування до держави переходить право вимоги до винної особи;
- реалізація особою права, що пов'язане з отриманням бюджетних коштів, яке базується на спеціальних та чинних на час виникнення спірних правовідносин нормативно-правових актах національного законодавства, не може бути поставлена у залежність від бюджетних асигнувань;
- належними відповідачами у справах є Кабінет Міністрів України та Державна казначейська служба України.

У зв'язку з необхідністю формування практики у справах щодо отримання компенсації за зруйноване/пошкоджене майно одну зі справ № 265/6582/16-ц в грудні 2018 року було передано на розгляд Великої Палати Верховного суду та 21 січня 2019 року було призначено до розгляду на 3 квітня 2019 року. 4 вересня цього ж року у вказаній справі було прийнято рішення щодо скасування рішень попередніх інстанцій та направлення справи на новий розгляд до суду першої інстанції³².

Зазначена справа стосувалася пошкодження (знищення) комерційної власності торговельного об'єкту у період проведення антитерористичної операції внаслідок терористич-

³¹ <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75345588>

³² http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86310215?fbclid=IwAR0QdWlvRezzswO44Y-DswTwpR4N_sPxWHI86iG9vmm9CoqAVkS2P8kJvVc

ного акту – артилерійського обстрілу 24 січня 2015 року житлового масиву у мікрорайоні «Східний» м. Маріуполя. У вказаній справі суд дійшов наступних висновків:

- Кабінет Міністрів України є належним відповідачем у справі: враховуючи особливості процесуального представництва Держави України як сторони справи та характер спірних правовідносин, Кабінет Міністрів є представником Держави України як відповідача, оскільки КМУ має повноваження не тільки з організації боротьби з тероризмом в Україні, але й із забезпечення її необхідними силами, засобами та ресурсами (частина перша статті 4 Закону);
- неможливість отримання компенсації за ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»: передбачене у статті 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» право на відшкодування *відповідно до закону* шкоди, заподіяної громадянам терористичним актом, з огляду на відсутність відповідного закону не породжує легітимного очікування на отримання від Держави України такого відшкодування за пошкодження у період проведення антитерористичної операції об'єкт нежитлової нерухомості незалежно від того, на якій території - підконтрольній чи непідконтрольній Україні – мав місце вказаний акт;
- незастосування норми ст. 86 Кодексу Цивільного захисту до відшкодування шкоди за комерційну власність, проте застосування її до житла за **показниками опосередкованої вартості спорудження житла** у регіонах України відповідно до місцезнаходження такого майна, **в разі добровільного передання постраждалим зруйнованого або пошкодженого** внаслідок надзвичайної ситуації житла місцевим державним адміністраціям або органам місцевого самоврядування, суб'єктам господарювання;
- наявність в Україні лише позитивного обов'язку захисту права власності: відсутність у законодавстві України відповідних приписів щодо відшкодування власникові шкоди, заподіяної його об'єкту нежитлової нерухомості терористичним актом, не перешкоджає особі, яка вважає, що стосовно її права власності на таке майно певний позитивний обов'язок не був виконаний, вимагати від держави компенсації за це невиконання на підставі статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Проте залежно від змісту порушення та зумовлених ним наслідків для потерпілого означена компенсація з огляду на практику ЄСПЛ може суттєво відрізнятись: у разі встановлення факту порушення державою позитивних обов'язків **розробити компенсаційні механізми за втручання**, зокрема, у право мирного володіння майном і **провести об'єктивне й ефективне розслідування факту втручання у це право, відсутні підстави для висновку про те, що така компенсація має передбачати відшкодування реальної вартості пошкодженого (знищеного) майна**; тоді як за порушення негативного обов'язку не втручатися у вказане право держава може бути зобов'язана відшкодувати шкоду, завдану майну, у повному обсязі.

Таким чином, суд фактично обмежив можливість отримання компенсації за пошкоджене (зруйноване) житло в судовому порядку в разі заявлення позовних вимог виходячи з вартості житла по Донецькій/Луганській області та в разі відмови від цієї власності. Що створює певну юридичну колізію, оскільки:

- не має порядку передання житла у власність місцевих державних адміністрацій або органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання;
- по Кодексу цивільного захисту обов'язок виплати компенсації покладається на місцеві державні адміністрації або органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання, а не на Кабінет Міністрів України на відміну від ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»;
- житло, яке зруйноване на територіях, непідконтрольних українській владі не можливо передати місцевим державним адміністраціям або органам місцевого самоврядування, суб'єктам господарювання.

- постраждали, які бажають отримати компенсацію на відновлення житла та зберегти право власності не можуть фактично отримати компенсацію в судовому порядку;
- судом не вирішено питання щодо власності на земельні ділянки в разі отримання компенсації за показниками опосередкованої вартості спорудження житла у регіонах України та передання житла у власність місцевих адміністрацій.

Щодо посилання судом на практику Європейського суду з прав людини у рішеннях від 8 січня 2004 року у справі «Айдер та інші проти Туреччини» (*Ayder and Others v. Turkey*, заява № 23656/94) та від 19 жовтня 2012 року у справі «Катан та інші проти Молдови і Росії» (*Catan and Others v. Moldova and Russia*, заява № 43370/04 та інші) та зазначення лише про позитивний обов'язок України створити механізм відшкодування та провести належним чином розслідування у справах за фактом руйнування майна, слід зазначити наступне. Фактично Велика Палата Верховного суду перейняла на себе компетенцію Європейського суду з прав людини та без зазначення в рішенні про країну агресора РФ (оскільки питання має вирішуватись в судах міжнародних інстанцій), до вирішення справи Україна проти Росії в Європейському суді з прав людини зняла з України частину матеріальних зобов'язань щодо відшкодування шкоди.

Наразі на відміну від справ Кіпр проти Туреччини та Молдова проти РФ, в справа Україна проти РФ ще не вирішена і Європейським судом з прав людини на даний час не встановлено участь РФ як сторони конфлікту в Україні. Крім того, ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» передбачає стягнення шкоду в порядку регресу з винної сторони. Тому в разі присудження судами компенсацій з боку України та відповідно понесення Україною збитків на відшкодування шкоди, Україна мала б можливість стягнути з РФ в Європейському суді з прав людини вказані збитки.

4.3.2. Захист права власності у справах щодо мобілізованого військовими майна.

Після початку проведення АТО цивільне населення з міркувань безпеки було вимушено виїхати з місця проживання. Під час дії мобілізації, в 2014-2015 роках багато цивільних осіб, житло яких знаходилося на лінії розмежування, втратили можливість користування своїм майном через зайняття житла військовослужбовцями Збройних сил України. Вказана ситуація характерна для низки міст та селищ Донецької та Луганської областей, наприклад, в м. Адіївка, Мар'їнка, Красногорівка, с. Піски, Ясинуватського району Донецької області тощо.

В доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні 16 травня – 15 серпня 2019 року зазначено, що упродовж звітного періоду УВКПЛ продовжило документувати порушення прав людини на житло, землю і майно. Використання майна цивільних осіб у військових цілях без компенсації залишається предметом глибокої стурбованості. Ані національні, ані місцеві органи влади не забезпечили житлом і не виплатили компенсацію особам, які переїхали через використання їхнього майна у військових цілях або через безпосередню близькість до військових позицій... УВКПЛ знов задокументувало випадки, де військові використали житло цивільного населення, не оплатили рахунки за комунальні послуги, пов'язані з цим використанням, завдали шкоди майну та пограбували його.³³

Основними нормативними актами у сфері мобілізації (примусового вилучення) майна є Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» та Порядок розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 року № 998.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» громадяни зобов'язані: надавати в установленому порядку під час мобілізації будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно, власниками яких вони є, Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту з наступним відшкодуванням державою їх вартості в порядку, встановленому законом».

Отже, держава зобов'язана відшкодувати громадянам вартість вилучених в них будівель. Проте на даний момент відсутній встановлений законом порядок отримання такої компенсації.

Наказами Президента «Про часткову мобілізацію» від 17 березня 2014 року № 303/2014, від 06 травня 2014 року № 454/2014, від 21 липня 2014 року № 607/2014, від 15 січня 2015 року № 113-VIII було оголошено та проведено протягом 2014 та 2015 років часткову мобілізацію. Місцевим органам виконавчої влади за участю органів місцевого самоврядування, із залученням підприємств, установ та організацій усіх форм власності організувати і забезпечити в установленому порядку виділення тимчасово будівель, споруд, земельних ділянок, транспортних та інших матеріально-технічних засобів, надання послуг Збройним силам України, Національній гвардії України, іншим військовим формуванням України відповідно до мобілізаційних планів.

Стаття 8 Цивільного кодексу України передбачає застосування аналогії закону, якщо цивільні відносини не врегульовані Цивільним кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини.

Так порядок примусового відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану регулюється Законом України «Про передачу, примусове відчужен-

³³ Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні 16 травня – 15 серпня 2019 року https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16May-15Aug2019_UA.pdf?fbclid=IwAR1qlV56YtcuU5G4sJEAzaBUhnmKZx-4kU-PgyP-Nn-Le3c-zAopo7FdU

ня або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» та Порядком розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 року № 998. Зазначений Закон та Порядок може за аналогією застосовуватися до правовідносин щодо примусового вилучення майна в умовах особливого стану та мобілізації.

Згідно ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» *примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості.*

Статтею 9 зазначеного закону передбачено, що *право на відшкодування вартості майна (далі - компенсація) у разі його примусового відчуження в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану мають юридичні особи комунальної і приватної форми власності та фізичні особи, у яких відчужені будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану або для відвернення чи ліквідації ситуацій, що стали причиною введення правового режиму надзвичайного стану, і відповідно їх правонаступники та спадкоємці.*

Відповідно до ст. 4 Закону примусове відчуження або вилучення майна у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану здійснюється за рішенням військового командування, погодженим відповідно з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради.

Статтями 5 та 7 зазначеного Закону передбачено, що рішення про примусове відчуження майна в умовах надзвичайного стану приймається органом виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, військовим командуванням, органом місцевого самоврядування, на які відповідно до указу Президента України про введення правового режиму надзвичайного стану покладено здійснення заходів надзвичайного стану та які прийняли рішення про таке відчуження, про що складається акт про примусове відчуження або вилучення майна.

Відповідно до ст. 11 Закону *попереднє повне відшкодування вартості примусово відчуженого майна здійснюється на підставі документа, що містить висновок про вартість майна на дату його оцінки, яка проведена у зв'язку з прийняттям рішення про його примусове відчуження.*

Згідно п. 3 Порядку розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 року № 998, до заяви про виплату наступної повної компенсації за примусово відчужене майно додаються акт про примусове відчуження майна та висновок про вартість такого майна.

В свою чергу, ані органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, ані військовим командуванням не приймалися рішення про примусове відчуження майна та не склалися відповідні акти. На звернення постраждалих щодо складення актів про примусове відчуження майна, проведення оцінки майна їм було відмовлено, як і на подані заяви про виплату наступної повної компенсації за примусово відчужене майно. Вказані відмови обґрунтовувалися тим, що наразі в Україні не введено ані надзвичайний, ані військовий стан, а порядок вилучення майна в умовах особливого стану відсутній.

Таким чином, не зважаючи на фактичне примусове вилучення військовими будинків та квартир цивільного населення, постраждалим відмовляють у виплаті компенсації за примусово відчужене майно в умовах мобілізації та особливого стану. Тому УГСПЛ було розроблено стратегію звернення до суду в метю отримання компенсації за мобілізоване (примусово відчужене) майно (Додаток до звіту).

У свою чергу, згідно з позицією Європейського суду з прав людини, викладеною у рішенні у справі «Будченко проти України» (заява № 38677/06)³⁴ невстановлення механізму для реалізації права є порушенням обов'язку держави гарантувати права, закріплені в Конвенції: «Суд також зазначає, що, тим не менш, у задоволенні вимог заявника щодо звільнення його від сплати було відмовлено, оскільки не існувало механізму реалізації відповідного законодавчого положення, а це становить втручання у право заявника за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції» (Budchenko v. Ukraine, no. 38677/06, § 39, 24 April 2014). Тобто навіть за відсутності порядку мобілізації (примусового відчуження) майна в умовах особливого стану, постраждалі цивільні особи мають право на отримання компенсації за своє мобілізоване майно.

За зверненням потерпілих УГСПЛ було подано 5 позовів щодо мобілізації майна в м. Мар'їнка та Красногорівка. Проте у вказаних справах, які розглядаються судами з 2016 року і досі не прийнято жодного рішення. Відповідно відсутня судова практика у справах щодо виплати компенсації за мобілізоване військовими майно.

Відповідачами в такій категорії справ є Державна казначейська служба України та Кабінет Міністрів України, оскільки згідно ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» мобілізація майна проводиться з наступним відшкодуванням **державою** вартості майна.

Враховуючи відсутність чіткого законодавчого регулювання питання мобілізації майна в умовах особливого стану, при зверненні до суду постраждалі цивільні особи мають доводити факт мобілізації свого майна та його вартість.

Доказами у вказаних справах можуть бути покази свідків, які можуть підтвердити факти мобілізації майна, акти та довідки щодо перебування військових в квартирі/будинку, фото- та відео- докази, відповіді щодо розташування військових в певному місті.

Для визначення ринкової вартості мобілізованого майна за можливості бажано провести оцінку ринкової вартості майна в оцінювача чи судового експерта. В разі неможливості проведення такої оцінки, в суді можна посилатися на встановлені наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України показники опосередкованої вартості спорудження житла по Донецькій/Луганській області.

³⁴ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_995

5. Практика Європейського суду з прав людини щодо захисту права власності в умовах збройних конфліктів та перспектива її застосування до України.

5.1. Питання юрисдикції

Юрисдикція держави за статтею 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є, насамперед, територіальною. Презюмується, що юрисдикція, як правило, здійснюється в межах території держави.

В рішенні Європейського суду з прав людини Катан та інші проти Молдови та Росії 19 жовтня 2012 року (Заяви №№ 43370/04, 8252/05 та 18454/06) (пп. 104-107) суд зазначає:

«...дії Договірних Сторін, учинені, або які призводять до наслідків, поза їхньою територією можуть становити здійснення юрисдикції у розумінні статті 1 лише у виняткових випадках.

Дотепер Суд визнав низку виняткових обставин, які можуть призвести до здійснення юрисдикції Договірної Сторони поза її власними територіальними кордонами. У кожному випадку, питання наявності виняткових обставин, які вимагають та виправдовують висновок Суду про те, що держава здійснювала юрисдикцію екстериторіально, повинно вирішуватися на підставі конкретних фактів справи (цитоване вище рішення у справі *Al Skeini*, параграф 132)».

Один виняток з принципу, що юрисдикція за ст. 1 обмежується власною територією держави, має місце тоді, коли внаслідок законних чи незаконних воєнних дій Договірна Держава здійснює ефективний контроль над територією поза межами її національної території. Обов'язок забезпечити на такій території права та свободи, викладені в Конвенції, випливає з факту такого контролю, незалежно від того, чи здійснюється він безпосередньо, через власні збройні сили Договірної Держави, або через підпорядковану місцеву адміністрацію. (див., наприклад, справи «*Лоїзиду проти Туреччини*» (попередні заперечення), № 15318/89, рішення від 23 березня 1995 року, п. 62, Series A no. 310, «*Кіпр проти Туреччини*» [ВП], № 25781/94, п. 76, «*Ілашку та інші проти Молдови та Росії*», № 48787/99, пп. 310-319, рішення від 8 липня 2004 року, та «*Катан та інші проти Республіки Молдова та Росії*», №№ 43370/04, 8252/05 та 18454/06, пп. 102-107, рішення від 19 жовтня 2012 року).

Коли факт такого домінування над територією встановлено, немає необхідності визначати, чи здійснює Договірна Держава ефективний контроль над політикою та діяльністю підпорядкованої місцевої адміністрації. Той факт, що місцева адміністрація зберігає своє існування як результат військової чи іншої підтримки з боку Договірної Держави, тягне за собою відповідальність цієї держави за її політику та діяльність. Контролююча держава має відповідальність за статтею 1 гарантувати на території під своїм контролем повний набір матеріальних прав, викладених у Конвенції та тих додаткових протоколах, які вона ратифікувала. Ця держава буде відповідальною за будь-які порушення цих прав.

Питання того, чи здійснює Договірна Держава ефективний контроль над територією поза межами власної території, є питанням факту. При визначенні того, чи існує ефективний контроль, Суд насамперед розглядає ступінь військової присутності держави на цій території. Відповідальність держави у зв'язку з незаконними діями сепаратистів в іншій державі, настає внаслідок надання підтримки дій сепаратистів з боку першого держави політичними, військовими та економічними засобами (див. *Ілашку та інші проти Молдови та Росії*, №. 48787/99, рішення від 8 липня 2004 г, §§ 382 - 385).

Таким чином, Росія має нести відповідальність за діяльність представників «ДНР»/«ЛНР» у світлі ст. 1 Конвенції, оскільки надає їм політичну, військову та економічну підтримку.

Щодо юрисдикції України у випадках, подібних до того, що відбувається на Сході України, Суд зазначав, що ситуація, в якій державі перешкоджають здійснювати свої повноваження, не відмінє її юрисдикцію в світлі ст. 1 Конвенції. Однак, подібна фактична ситуація звужує сферу юрисдикції за зобов'язанням у відповідності до ст. 1 Конвенції і повинна бути розглянута Судом тільки в світлі позитивних зобов'язань, що дані державою по відношенню до осіб, які знаходяться на її території. В цьому питанні держава повинна вживати всі доступні юридичні та дипломатичні заходи щодо іноземних держав та міжнародних організацій для того, щоб продовжувати гарантування прав і свобод згідно з Конвенцією. (див. Ілашку та інші проти Молдови та Росії, №. 48787/99, рішення від 8 липня 2004 року, п. 333, Катан та інші проти Молдови та Росії, №№ 43370/04, 8252/05 та 18454/06, п.110).

На відміну від ситуацій, що мали місце при формулюванні Судом цитованого принципу, в деяких випадках Україна контролювала територію, на якій відбулося порушення права власності. Хоча обстріли безпосередньо пов'язані саме з діями представників «ДНР»/«ЛНР», що може бути охарактеризовано як перешкоджання у здійсненні Україною своєї юрисдикції відповідно до ст. 1 Конвенції, однак, в контексті процитованого принципу, органи влади повинні були вжити усі доступні заходи для того, щоб гарантувати права і свободи згідно з Конвенцією.

Так, вирішуючи питання про характер позитивних зобов'язань держави у справі *Osman v. the United Kingdom*, Суд виклав принцип, згідно з яким органи влади мають робити усе, що можна розумно очікувати від них, для запобігання безпосередньої та прямої загрози життю, про яку вони знали чи повинні були знати (*Osman v. the United Kingdom*, 28 October 1998, § 116, Reports of Judgments and Decisions 1998-VIII).

Отже, Україна, також може вживати дієвих заходів для того, щоб гарантувати права і свободи згідно з Конвенцією. Наприклад, це стосується проведення ефективного розслідування, надання житла, виплати компенсації чи іншого.

Разом з тим, питання юрисдикції може залежати не тільки від формального контролю території. Так не зважаючи на те, що майно потерпілих може знаходитися на території, що контролювалася Україною, артилерійські обстріли могли здійснюватися з території, що була під контролем «ДНР» чи «ЛНР». І в такому разі РФ також може нести відповідальність за обстріли з боку непідконтрольних Україні територій.

Так, вирішуючи питання про прийнятність заяви у справі *Andreou v. Turkey*, Суд підтвердив сформульований в попередніх рішеннях принцип, згідно з яким ст. 1 Конвенції не може тлумачитися таким чином, щоб дозволяти державі-учасниці здійснювати порушення Конвенції на території іншої держави, які вона не може здійснювати на власній території та зазначив, що не дивлячись на те, що потерпілий отримав поранення на території, яка не контролювалася Туреччиною, відкриття вогню, яким і було спричинено тілесні ушкодження, означає, що жертва була «під юрисдикцією» Туреччини у розумінні статті 1 Конвенції (п. 22 Рішення).

Слід також зазначити у контексті справ, де потерпілі особи втратили контроль над своїм майном через проведення військових дій, зайняття майна військовими чи з інших обставин, практику Європейського Суду з прав людини у справі *Лоїзиду проти Туреччини*, яка стосувалася тривалої відсутності у заявниці доступу до її власності, що було пов'язано з турецькою окупацією північної частини Кіпру, та у справі *Саргсян проти Азербайджану*, яка стосувалася тривалої відсутності у заявника доступу до його власності, що було пов'язано з розташуванням села в районі військових дій, мінування території.

У п. 63 рішення у справі *Лоїзиду проти Туреччини* Суд вказав:

«...як наслідок того, що заявниці було відмовлено в праві доступу до землі починаючи з 1974 року, вона фактично повністю втратила над нею контроль, так само як і можливість

користуватися нею. Зазначена триваюча відмова має розглядатися як втручання в права, передбачені статтею 1 Першого протоколу до Конвенції. Подібне втручання з урахуванням виняткових обставин поточної справи, на які посилаються заявниця і Уряд Кіпру, не може розглядатися як позбавлення власності або контролю за її використанням у межах першого і другого пунктів статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Однак воно, поза всяким сумнівом, підпадає під дію норми, що міститься в першому реченні цієї статті, а саме є порушенням права на мирне володіння своїм майном. У зв'язку з цим Суд вважає, що фактична неможливість здійснення цього права є таким же порушенням Конвенції, як і перешкода юридичного характеру».

У пп. 233, 234 рішення у справі Саргсян проти Азербайджану Європейського суду з прав людини зазначив:

«на підставі наявних доказів Суд встановив, що село Гулістан розташоване в районі воєнних дій. Принаймні, територія навколо нього замінована, а режим припинення вогню часто порушується. Не стверджується про те, що за період з дати набрання чинності Конвенцією і до сьогодні в цій ситуації відбулися якісь значні зміни, і ознак таких змін немає. У будь-якому разі, немає ознак того, що ситуація покращилася. Наявні у Суду докази скоріше свідчать про зростання військової активності та випадки порушення режиму припинення вогню в цьому районі. Суд визнає, що відмова цивільним особам, у тому числі заявнику, в доступі до села Гулістан зумовлена необхідністю забезпечення безпеки, зокрема обмеження доступу до замінованих ділянок та захисту цивільного населення від небезпек, існуючих у таких районах (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Oruk проти Туреччини», № 33647/04, §§ 58-67, від 4 лютого 2014 року, що стосується зобов'язання держави за статтею 2 Конвенції вживати належних заходів для захисту цивільного населення, яке проживає поблизу зон військового протистояння, від небезпеки, яку становлять боєприпаси, що не вибухнули). Наразі було б нереально очікувати від Уряду Азербайджану забезпечення для заявника доступу до його майна в селі Гулістан або відновлення його володіння своїм майном, не враховуючи той факт, що це село знаходиться в нестабільній у військовому відношенні зоні (див., *mutatis mutandis*, згадану вище ухвалу у справі «Demoroulos та інші проти Туреччини», § 112). Держава зобов'язана, поки доступ до майна неможливий, вживати альтернативних заходів для забезпечення прав власності. У зв'язку з цим Суд посилається на справу «Doğan та інші проти Туреччини» про внутрішньо переміщених жителів сіл, в якій Суд детально проаналізував заходи, вжиті Урядом Туреччини з метою сприяння їхньому поверненню до своїх сіл або забезпечення таких осіб альтернативним житлом чи надання їм допомоги в інших формах (див. рішення у справі «Doğan та інші проти Туреччини», §§ 153-156). Суд наголошує, що зобов'язання вживати альтернативних заходів не залежить від того, чи можна на державу покласти відповідальність за переміщення осіб, про яке йдеться. У справі «Doğan та інші проти Туреччини» Суд зазначив, що не в змозі визначити точну причину переміщення заявників і тому має обмежитися аналізом їхніх скарг з приводу відмови їм у доступі до свого майна (див. там само, § 143). (*Sargsyan v. Azerbaijan [GC]*, no. 40167/06, § 234, ECHR 2015)».

Таким чином, в разі тривалої відсутності доступу до майна постраждали осіб, відповідальність за порушення права власності несе та держава, під територіальною юрисдикцією якої знаходиться це майно.

5.2. Вичерпання національних засобів захисту

П. 1 ст. 35 Конвенції передбачено можливість прийняття судом справи до розгляду лише після вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту.

Виходячи із вказаного положення, слід проаналізувати практику Європейського суду з прав людини щодо необхідності вичерпання національних засобів юридичного захисту права на майно в Україні та Російській Федерації.

Так, в пп. 118-120 рішення у справі Саргсян проти Азербайджану Європейського суду з прав людини зазначено:

«Уряд виклав передбачену Конституцією та Цивільним кодексом загальну систему захисту права власності та відшкодування шкоди, завданої незаконними діями або бездіяльністю. Але він не пояснив, як ці положення застосовуватимуться в конкретному контексті, коли особи, що опинилися в ситуації заявника – тобто вірменські біженці, які були вимушені покинути майно і житло у зв'язку з нагірно-карабахським конфліктом – мають намір вимагати реституції майна або відшкодування за втрату можливості володіти ним. Уряд надав статистичні дані щодо цивільних справ, які були порушені за позовами етнічних вірмен і вирішені азербайджанськими судами. Повідомивши лише, що справи стосуються житлових спорів, Уряд не надав конкретної інформації щодо характеру розглянутих позовів та результатів їх розгляду. Що стосується двох судових рішень, винесених у 2007 році і згаданих Урядом як приклад, то Суд зазначає, що обидва ці рішення стосуються справ про спадкування і не мають стосунку до позовів, з якими звертаються особи, переміщені під час нагірно-карабахського конфлікту, у зв'язку з втратою ними доступу до свого майна та/або житла і можливості володіти ними. Насправді, Уряд для прикладу не навів жодної справи, яка була б вирішена в азербайджанських судах на користь особи, що опинилася в ситуації заявника.

Отже, Суд вважає, що Уряд не виконав покладений на нього тягар доведення наявності у заявника засобу юридичного захисту, використання якого могло б забезпечити виправлення ситуації у зв'язку з його скаргами, поданими з посиланням на Конвенцію, та мало б достатні шанси на успіх. Отже, немає необхідності з'ясувати, чи справді, як це стверджує заявник, існує певна адміністративна практика азербайджанських органів влади, яка перешкоджає заявнику користуватися існуючими засобами юридичного захисту. Так само, оскільки не доведено існування ефективних засобів юридичного захисту, немає необхідності досліджувати, яким чином стверджувана відсутність ефективного контролю над територією, про яку йдеться, могла позначатися на використанні національних засобів юридичного захисту».

Тому Суд визнав, що Азербайджан не довів, що заявник мав ефективний засіб юридичного захисту, який він би мав вичерпати.

Подача цивільних позовів щодо компенсації за зруйноване під час антитерористичної операції РФ в Чечні житло була визнана Судом неефективним засобом правового захисту у справі Khamzaev та інші проти Росії (ухвала щодо прийнятності від 25 березня 2010 року). За подібних обставин право звернення до цивільного суду було визнане ілюзорним, а засіб правового захисту – неефективним та неадекватним і в справі Керімова та інші проти Росії, п. 221.

В Рішенні суду у справі Sandu та інші проти Росії та Молдови від 3 грудня 2018 року за ява № 21034/05 § 40-46 Суд також дійшов висновку:

«... Для того щоб бути ефективним, засіб захисту має бути здатним безпосередньо виправити оскаржуваний стан справ і повинен пропонувати розумні перспективи на успіх (див. Мозер, цитований вище, § 116).

Навпаки, не існує обов'язку застосовувати засоби, які є неадекватними або неефективними (див. Акдівар та інші проти Туреччини, 16 вересня 1996 року, § 67, Звіти про судові рішення та рішення 1996-IV). Однак існування простих сумнівів щодо перспектив успіху певного засобу, який, очевидно, не є марним, не є поважною причиною для того, щоб не вичерпати

цей засіб відшкодування (див. Вище, цитований вище Акдівар та інші, § 71, і Мокану та Інші проти Румунії [GC], номери 10865/09 та 2 інші, § 223, ЄСПЛ 2014 (витяги)).

Що стосується тягаря доказування, уряд повинен доводити не вичерпання засобів захисту, щоб переконати Суд у тому, що засіб захисту був ефективним та доступним в теорії та на практиці у відповідний час».

На підставі чого суд дійшов висновку щодо не доведення наявності в Заявників ефективних засобів юридичного захисту.

Таким чином, з огляду на практику Європейського суду з прав людини та існуючі реалії щодо тривалого розгляду справ щодо відшкодування шкоди, завданої вчиненням терористичного акту, відсутності позитивної практики у вказаних справах, неефективного розслідування злочинів за фактами руйнування/пошкодження майна в Україні та РФ, можна стверджувати, що постраждали особи не мають ефективних засобів правового захисту ані в Україні, ані в Росії. Відтак в заявах до Європейського суду має бути порушена і скарга по статті 13 Конвенції.

При комунікації заяв Суд поставить відповідні питання урядам України та Росії: чи існували ефективні засоби правового захисту в цих державах. Напевно ані Україна, ані Росія не будуть стверджувати про наявність таких засобів (із зазначених вище міркувань). Навіть якщо Україна буде стверджувати, скоріш за все довести їхню «ефективність» та «доступність» в сьогоднішніх реаліях буде нездійсненним завданням. Відтак Суд, напевно, дійде висновку, що заявники не мали ефективних засобів правового захисту, а тому й не мали обов'язку за ст. 35 п.1 Конвенції щодо вичерпання внутрішніх засобів юридичного захисту (Катан та інші проти Молдови та Росії, ухвала від 15.06.2010, п. 105).

В ситуації, де єдиним потенційним обов'язком заявника є звернення до правоохоронних органів з метою проведення розслідування, таке розслідування, як вбачається, втрачає весь практичний сенс через подальшу неефективність звернення до судів за компенсацією.

Таким чином, виходячи з наявної практики Європейського суду з прав людини, слід відзначити відсутність наразі ефективних засобів захисту права власності на майно на національному рівні. Обов'язковим в випадках пошкодження/руйнування майна є звернення до правоохоронних органів України та слідчого комітету РФ з заявою про злочин. Щодо звернення до українських судів з позовами про відшкодування шкоди за зруйноване/пошкоджене майно, слід зазначити, що протягом чотирьох років немає жодних позитивних остаточних рішень щодо відшкодування шкоди в таких справах, що свідчить про неефективність та нерезультативність звернення з такими позовами.

Оскільки розслідування фактів руйнування/пошкодження є неефективним, а звернення до суду в жодному з випадків не було успішним, можна стверджувати про відсутність ефективних засобів юридичного захисту в межах національної юрисдикції України та РФ.

6. Висновки та рекомендації.

За результатами дослідження були виявлені наступні проблеми, які фактично унеможливають відновлення права громадян України на майно:

- відсутність єдиного реєстру зруйнованого/пошкодженого майна;
- відсутність Закону про відшкодування шкоди за зруйноване/пошкоджене майно;
- відсутність єдиної судової практики у справах щодо відшкодування шкоди за зруйноване майно;
- відсутність єдиної кваліфікації злочинних дій щодо руйнування/пошкодження майна;
- відсутність єдиного органу досудового розслідування, який здійснює розслідування кримінальних правопорушень за фактами руйнування/пошкодження майна;
- відсутність механізму відшкодування шкоди за мобілізоване військовими майно;
- відсутність судової практики у справах щодо відшкодування шкоди за мобілізоване військовими майно.

Виходячи з вищенаведеного, слід зазначити, що сьогодні не існує жодного дієвого механізму отримання компенсації за зруйноване/пошкоджене майно. Більше ніж через 5 років з моменту початку військових дій на Сході України Україною і досі не розроблений ефективний адміністративний механізм. Наявні зміни до «Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій, які залишилися на попередньому місці проживання» фактично є дискримінаційними, оскільки не розповсюджуються на внутрішньо переміщених осіб та осіб, майно яких лишилося на непідконтрольних Україні територіях, не забезпечують навіть мінімальні гарантії відновлення права власності через обмеження суми відшкодування у 300 тисяч гривень. Виплата компенсації за зруйноване майно також ускладнюється відсутністю єдиного реєстру зруйнованого майна та відповідно орієнтовного розрахунку бюджетних коштів, необхідних для виплати компенсації.

Судовий механізм наразі також є неефективним, оскільки через 4 роки судових процесів не існує єдиної сформованої судової практики. В більшості справ, в яких були прийняті позитивні судові рішення, відсутні остаточні судові рішення.

Також потерпілі цивільні особи позбавлені можливості отримати компенсацію в межах кримінальних проваджень через не встановлення осіб, що вчинили злочин.

У справах щодо мобілізації майна взагалі відсутній встановлений порядок отримання компенсації за мобілізоване військовими майно в умовах особливого стану, форми акту мобілізації майна.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

З метою забезпечення відновлення права власності органам державної влади, варто запропонувати наступні кроки:

I. Міністерству у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб:

- провести консультації з міжнародними організаціями щодо розробки порядку створення реєстру зруйнованого/пошкодженого майна;
- звернутись до посольств та урядів країн, де виникало питання компенсації за пошкоджене/зруйноване майно внаслідок збройного конфлікту, щодо їх досвіду вирішення питання;
- провести публічне обговорення порядку створення реєстру зруйнованого/пошкодженого майна та врахувати іноземний досвід, а також рекомендації громадського сектору та міжнародних правозахисних інституцій.

II. Верховній Раді України:

- провести консультації з міжнародними організаціями щодо розробки закону про відшкодування шкоди за зруйноване/пошкоджене майно;
- звернутись до посольств та урядів країн, де виникало питання компенсації за пошкоджене/зруйноване майно внаслідок збройного конфлікту, щодо їх досвіду вирішення питання;
- провести публічне обговорення закону про відшкодування шкоди за зруйноване/пошкоджене майно;
- внести зміни до Конституції України щодо ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

III. Офісу Генерального прокурора:

- забезпечити єдність кваліфікації злочинних дій щодо руйнування/пошкодження майна та розмежувати підслідність органів досудового розслідування у вказаних справах;
- забезпечити ефективне розслідування справ щодо руйнування майна на Сході України;
- забезпечити збір та систематизацію доказів вчинення злочинів проти людяності та воєнних злочинів з метою подання до Міжнародного кримінального суду відповідно до міжнародних стандартів;
- забезпечити збір та систематизацію доказів порушення права власності та участі РФ в збройному конфлікті на Сході України з метою подання до Європейського суду з прав людини;
- щоквартально або кожні півроку інформувати громадськість про розслідування справ щодо руйнування майна на Сході України;

IV. Кабінету Міністрів України

- розробити Порядок відшкодування шкоди за мобілізоване військовими майно на реалізацію п. 2 ч. 1 ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

V. Судам,

- враховуючи велику кількість справ, що перебувають на розгляді українських судів, сформувавши єдину практику у справах щодо зруйнованого/пошкодженого та мобілізованого майна.

VI. Постраждалим:

- звертатися до місцевих державних адміністрацій з заявами щодо виплати грошової компенсації (після затвердження Міністерством у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України положення про комісію з розгляду питань, пов'язаних з наданням грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано, форми акту обстеження);
- звертатися до правоохоронних органів України / РФ з заявами про злочин та в подальшому до Європейського суду з прав людини з заявою щодо порушення права на приватність житла та права власності;
- звертатися до адміністративних судів в разі невиконання повної компенсації за зруйноване/пошкоджене майно органами місцевого самоврядування;
- звертатися до місцевих державних організацій щодо складення актів мобілізації (примусового відчуження) майна та в разі відмови – з позовами до національних судів за формами, що додані до звіту.

VII. Громадянському суспільству:

- проводити адвокаційні заходи щодо прийняття Закону чи Порядку відшкодування шкоди за зруйноване/пошкоджене майно, Порядку відшкодування шкоди за мобілізоване військовими майно на реалізацію п. 2 ч. 1 ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та Ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду;
- проводити навчання слідчих та прокурорів щодо розслідування та кваліфікації злочинних дій щодо руйнування/пошкодження майна відповідно до міжнародних стандартів;
- проводити постійний моніторинг кваліфікації Офісом Генерального Прокурора злочинних дій щодо руйнування/пошкодження майна;
- провести спільно з Уповноваженим Верховної Ради України та міжнародними організаціями моніторинг діяльності КМУ щодо дотримання прав людини ВПО.

VIII. Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини:

- провести спільно з правозахисними та міжнародними організаціями моніторинг діяльності КМУ щодо дотримання прав людини ВПО;
- невідкладно публічно реагувати на порушення прав людини органами державної влади, про які стало відомо;
- ініціювати проведення консультацій із міжнародними організаціями щодо розробки нормативно-правових актів з метою відновлення порушеного в наслідок збройного конфлікту права на житло.

XIX. Міжнародним організаціям та посольствам:

- провести консультації із Міністерством у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України щодо розробки порядку створення реєстру зруйнованого/пошкодженого майна;
- провести консультації з комітетами Верховної Ради України щодо розробки закону про відшкодування шкоди за зруйноване/пошкоджене майно;
- провести консультації щодо використання досвіду (у разі наявності) уряду своєї країни у вирішенні питання компенсації за пошкоджене/зруйноване майно внаслідок збройного конфлікту;
- проводити постійний моніторинг кваліфікації Офісом Генерального Прокурора злочинних дій щодо руйнування/пошкодження майна;
- при комунікації з Офісом Генерального Прокурора ставити питання підвищення ефективності розслідування справ щодо руйнування майна на Сході України;
- надавати фінансову та інституційну підтримку навчання слідчих та прокурорів щодо розслідування та кваліфікації злочинних дій щодо руйнування/пошкодження майна відповідно до міжнародних стандартів;
- провести консультації із КМУ щодо розробки Порядку відшкодування шкоди за мобілізоване військовими майно.

ІНСТРУКЦІЯ ЩОДО ОТРИМАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ПРИМУСОВО ВІДЧУЖЕНЕ МАЙНО В ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ АТО

1. Загальні зауваження

У зв'язку з численними порушеннями права власності громадян України в районі проведення антитерористичної операції, зокрема, зайняття військовослужбовцями збройних сил України майна громадян, використання даного майна під час їх участі в проведенні АТО за відсутності відповідних рішень про це з боку органів місцевого самоврядування, у постраждалих осіб виникає право на отримання матеріальної компенсації за примусове відчужене майно в судовому порядку.

Крім того, право власності громадян порушується з боку військовослужбовців в зоні АТО і шляхом викрадення майна приватних осіб.

Порядок отримання компенсацій за примусове відчуження майна регулюється Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» та Порядком розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 року № 998.

Викрадення ж майна є злочином проти власності, передбаченим розділом 6 Особливої частини Кримінального кодексу України.

2. Дії позивача до подачі позовної заяви до суду

До подачі позовної заяви до суду громадянам необхідно звернутися з запитом до органів самоврядування з метою отримання інформації, чи приймалися відповідні рішення про примусове відчуження майна (Додаток № 1 до інструкції). Також громадянам необхідно подати заяви щодо складення акту про примусове відчуження майна та проведення оцінки примусово відчуженого майна (Додаток № 2 до інструкції), а також про виплату наступної повної компенсації за примусово відчужене майно (Додаток № 3 до інструкції).

При підготовці позовної заяви для правильного визначення Відповідачів по справі необхідно направити запит до штабу Міністерства оборони України, Головного командного центру Генерального штабу Збройних сил України, Галузевого державного архіву Міністерства оборони України.

Також необхідно звернутися з заявою про кримінальне правопорушення до військової прокуратури щодо викрадення майна громадян військовослужбовцями (Додаток № 5 до інструкції).

Рекомендуємо дочекатися відповідей на зазначені запити та заяви, а потім ці відповіді прикласти до заяви.

Оскільки відповідь може так і не надійти, рекомендуємо надсилати заяви та запити рекомендованою поштою із повідомленням про вручення, що буде вашим доказом в Суді про те, що ви таку заяву чи запит надсилали.

Якщо відповідь від Міністерства оборони України, Головного командного центру Генерального штабу Збройних сил України, Галузевого державного архіву Міністерства оборони України так і не надійде або позивач отримає відмову в наданні запитуваної інформації,

ції, то можна просити суд витребувати таку інформацію (примірник клопотання в додатку до інструкції).

Після чого необхідно підготувати позовну заяву до суду та подати її або за місцем проживання Позивача або за місцем знаходження Відповідача.

При підготовці заяви до суду, яку можна подати як самостійно, так і через юриста, адвоката чи правозахисну організацію, слід детально описати всі факти, які підтверджують факт зайняття та викрадення майна позивачів, зазначити всіх свідків, акти та довідки, фото- та відео- докази. Зразок типової заяви до суду з відповідним описанням фактів, загальним для всіх ситуацій, додається в Додатку № 6 до інструкції. Позивачу чи його представникові необхідно персоналізувати заяву, тобто заповнити решту всіх незаповнених пунктів, а також доповнити відповідними конкретними даними та описами частину заяви, що стосується викладення фактів. Також до позовної заяви необхідно заповнити та додати клопотання про допит свідків. В клопотанні необхідно зазначити свідків, вказати їх ПІБ, адреси проживання та телефони.

3. Дії позивача під час подачі заяви: встановлення фактів, докази та доказування

При підготовці заяви до суду особливу увагу слід приділити встановленню фактів, доказам та доказуванню.

При подачі заяви вам необхідно довести, що на момент оскаржуваних подій ви володіли певною нерухомістю (квартирою, будинком тощо), як ви це стверджуєте в заяві. Доказами є реєстрація місця проживання (якщо ви були прописані у відчуженій нерухомості), угоди про купівлю-продаж нерухомості, свідоцтва про державну реєстрацію нерухомості, свідоцтво про право на спадщину, свідоцтва про право власності на землю, а також витяги з реєстрів прав на нерухоме майно та технічний паспорт.

Під час подачі заяви вам необхідно довести факт примусового відчуження вашого майна та викрадення майна. Зокрема, в заяві необхідно якомога детальніше описати коли позивач втратив контроль над своїм майном та те, що майно зайнято військовими із посланням на свідків, які можуть підтвердити зазначені факти, відповідні акти та довідки, фото- та відео- докази та інше. За наявності будь-яких чеків (квитанцій, фактур) на викрадене майно, їхні копії треба надати до суду разом із позовною заявою. Також необхідно посилатися на дані щодо реєстрації заяви про кримінальне правопорушення та дані досудового розслідування (прикласти витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань або відповідь правоохоронних органів про реєстрацію вашої заяви).

Узагальнені рекомендації

Таким чином, алгоритм дій при здійсненні захисту права власності, порушене через примусове відчужене майно та крадіжку майна в зоні АТО, наступний:

- а). написати заяву про злочин до Головного військового прокурора України (див. Додаток 5);
- б) повернутися із запитом до органів місцевого самоврядування з метою отримання інформації щодо прийняття відповідних рішень про примусове відчуження майна (див. Додаток № 1). Подати заяву щодо складення акту про примусове відчуження майна та проведення оцінки примусово відчуженого майна та заяву про виплату наступної повної компенсації за примусово відчужене майно (див. Додаток № 2, 3). Направити

запит до штабу Антитерористичної операції СБУ та Міністерства оборони України (див. Додаток № 4).

- в) дочекатися відповіді на заяви та запити;
- г) зібрати докази на наявності в позивача нерухомості та майна, що в ньому знаходилося на момент оскаржуваних подій, а також докази на підтвердження фактів зайняття майна військовослужбовцями та викрадення майна;
- д) підготувати позовну заяву до суду – особисто або через представника (юриста, адвоката, правозахисну організацію), використовуючи зазначений вище типовий формуляр, в якому вже зазначена основна і загальна для всіх заяв інформація. При цьому вам залишається персоналізувати заяву, заповнивши відповідні пункти заяви чи деталізувавши пункти, в яких зазначена загальна для всіх заяв інформація;
- е) додати до заяви всі зібрані докази, а також інші необхідні документи, в тому числі копії звернень до військової прокуратури, органів влади, їхні відповіді, а за відсутності – поштові підтвердження про вручення ваших листів;
- ж) подати безпосередньо в канцелярію суду чи надіслати позовну заяву разом із додатками до суду цінним листом з описом. При поданні позовної заяви особисто в канцелярію суду треба роздрукувати другий примірник позовної заяви без додатків, щоб канцелярія суду поставила на ній вхідний штамп.

Додаток 1

Типовий запит щодо прийняття рішення про примусове відчуження майна

Донецька обласна військово-цивільна
адміністрація

Адреса: 84306, Донецька обл.,
м. Краматорськ, вул. Олекси Тихого, 6

Або

Луганська обласна військово-цивільна
адміністрація

Адреса: 93400, Луганська обл.,
м. Северодонецьк, пр-т Центральний, 59

від: П.І.Б.

Адреса, телефон

« » 2020 року

ЗАПИТ

Я, П.І.Б., р.н., мешканка

З я втратила можливість контролю за своєю квартирою/будинком. ---- 2015/16 року під час відвідування своєї квартири/будинку мною було встановлено, що моя квартира/будинок зайнята військовослужбовцями Збройних сил України. Фактично це є примусовим відчуженням мого майна, оскільки я не маю можливості ним володіти та користуватися.

Згідно ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості.

Статтею 9 зазначеного закону передбачено, що право на відшкодування вартості майна (далі - компенсація) у разі його примусового відчуження в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану мають юридичні особи комунальної і приватної форми власності та фізичні особи, у яких відчужені будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану або для відвернення чи ліквідації ситуацій, що стали причиною введення правового режиму надзвичайного стану, і відповідно їх правонаступники та спадкоємці.

Відповідно до ст. 5 зазначеного Закону рішення про примусове відчуження майна приймається органом виконавчої влади органом виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, військовим командуванням, органом місцевого самоврядування, на які відповідно до указу Президента України про введення правового режиму надзвичайного стану покладено здійснення заходів надзвичайного стану.

На підставі вищезазначеного

ПРОШУ ВАС:

Надати мені інформацію щодо чи було прийнято рішення про примусове відчуження моєї/мого квартири/будинку.

Дата, підпис/П.І.Б.

Додаток 2

Типова заява щодо складення акту про примусове відчуження майна та проведення оцінки майна

Донецька обласна військово-цивільна адміністрація

Адреса: 84306, Донецька обл., м. Краматорськ, вул. Олекси Тихого, 6

Або

Луганська обласна військово-цивільна адміністрація

Адреса: 93400, Луганська обл., м. Северодонецьк, пр-т Центральний, 59

від: П.І.Б.

Адреса, телефон

« » 2020 року

ЗАЯВА

Я, П.І.Б., ... р.н., мешканка

З я втратила можливість контролю за своєю квартирою/будинком. 2015/16 року під час відвідування своєї квартири/будинку мною було встановлено, що моя квартира/будинок зайнята військовослужбовцями Збройних сил України. Фактично це є примусовим відчуженням мого майна.

Статтею 9 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» передбачено, що *право на відшкодування вартості майна (далі - компенсація) у разі його примусового відчуження в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану мають юридичні особи комунальної і приватної форми власності та фізичні особи, у яких відчужені будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану або для відвернення чи ліквідації ситуацій, що стали причиною введення правового режиму надзвичайного стану, і відповідно їх правонаступники та спадкоємці.*

Статтями 5 та 7 зазначеного Закону передбачено, що рішення про примусове відчуження майна приймається органом виконавчої влади органом виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, військовим командуванням, органом місцевого самоврядування, на які відповідно до указу Президента України про введення правового режиму надзвичайного стану покладено здійснення заходів надзвичайного стану та які прийняли рішення про таке відчуження, про що складається акт про примусове відчуження або вилучення майна.

Відповідно до ст. 11 Закону *попереднє повне відшкодування вартості примусово відчуженого майна здійснюється на підставі документа, що містить висновок про вартість майна на дату його оцінки, яка проведена у зв'язку з прийняттям рішення про його примусове відчуження.*

На підставі вищезазначеного

ПРОШУ ВАС:

1. Скласти акт про примусове вилучення моєї/мого квартири/будинку;
2. Провести оцінку вартості моєї/мого квартири/будинку.

.....
Дата, підпис/П.І.Б.

Додаток 3

Типова заява про виплату наступної повної компенсації за примусово відчужене майно

Донецька обласна військово-цивільна адміністрація

Адреса: 84306, Донецька обл., м. Краматорськ, вул. Олекси Тихого, 6

Або

Луганська обласна військово-цивільна адміністрація

Адреса: 93400, Луганська обл., м. Сєверодонецьк, пр-т Центральний, 59

від: П.І.Б.

Адреса, телефон

« » 2020 року

ЗАЯВА про виплату наступної повної компенсації за примусово відчужене майно

Я, П.І.Б., р.н., мешканка

З ---- я втратила можливість контролю за своєю квартирою/будинком. ---- 2015/16 року під час відвідування своєї квартири/будинку мною було встановлено, що моя квартира/будинок зайнята військовослужбовцями Збройних сил України. Фактично це є примусовим відчуженням мого майна.

Зазначений факт підтверджується: (вказати на докази підтвердження на зайняття квартири/будинку військовослужбовцями).

Статтею 9 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» передбачено, що право на відшкодування вартості майна (далі - компенсація) у разі його примусового відчуження в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану мають юридичні особи комунальної і приватної форми власності та фізичні особи, у яких відчужені будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану або для відвернення чи ліквідації ситуацій, що стали причиною введення правового режиму надзвичайного стану, і відповідно їх правонаступники та спадкоємці.

Згідно п. 3 Порядку розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 року № 998 (надалі – Порядок), заява про виплату наступної повної компенсації за примусово відчужене майно (далі - заява) приймається, обліковується і розглядається за місцем відчуження майна в умовах правового режиму надзвичайного стану - органом виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, військовим командуванням, органом місцевого самоврядування, на які відповідно до указу Президента України про введення правового режиму надзвичайного стану покладено здійснення заходів надзвичайного стану та які прийняли рішення про таке відчуження.

Відмова у прийнятті та розгляді заяви не допускається.

Відповідно до п. 7, 8 Порядку за результатами розгляду заяви органи, зазначені у пункті 3 цього Порядку, оформлюють висновок про здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану (далі - висновок).

Виплата повної компенсації здійснюється органами, що прийняли рішення про примусове відчуження майна, у порядку черговості оформлення висновків за рахунок і в межах коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

На підставі вищезазначеного

ПРОШУ ВАС:

1. Розглянути зазначену заяву про виплату наступної повної компенсації за мою примусово відчужену квартиру/будинок;
2. Оформити висновок про здійснення виплат для наступної повної компенсації за примусово відчужену квартиру/будинок;
3. Виплатити мені повну компенсацію за мою примусово відчужену квартиру/будинок.

.....
Дата, підпис/П.І.Б.

Додаток 4

Типовий запит щодо місць дислокації військовослужбовців

Міністерство оборони України

Адреса: 03168, м. Київ, пр-т

Повітрофлотський, 6

Головний командний центр

Генерального штабу Збройних сил

України

Адреса: 03168, м. Київ, пр-т

Повітрофлотський, 6

Галузевий державний архів Міністерства
оборони України

Адреса: 02093, м. Київ,

вул. Бориспільська, 16

від: П.І.Б.

Адреса, телефон

« » 2020 року

ЗАПИТ

Я, П.І.Б., ... р.н., мешканка

Дата, підпис/П.І.Б.

З початку проведення АТО в Донецькій/Луганській області, місто/селище
..... було зайнято військовими Збройних сил
України. В цей період мирні громадяни, в тому числі і я втратили контроль над своєю
домівкою. Після отримання доступу до своєї квартири я виявила те, що двері в її квартиру
були взламани, частина майна була викрадена, частина зламана та в квартирі проживали
військовослужбовці. Про що мною було подано заяву про кримінальне правопорушення.

На підставі вищезазначеного

ПРОШУ ВАС:

Надати мені інформацію щодо дислокації військовослужбовці Збройних сил України
та Національної гвардії України в місті/селищі в період з 2014/15/16 року по
..... 2014/15/16.

.....
Дата, підпис/П.І.Б.

Додаток 5

Типова заява до правоохоронних органів України

Головної військової прокуратури
України
м. Київ, вул. Різницька, 13/15, 01011

від: П.І.Б.
Адреса, телефон

ЗАЯВА про кримінальне правопорушення (в порядку статті 214 КПК)

Я, П.І.Б., ... р.н., мешканка (зазначити місце знаходження нерухомого майна, де відбулася крадіжка) володію наступним нерухомим майном:
З 2014/15 року місто/селище підконтрольне українській владі та контролюється військовими (вказати якими військовими батальйонами чи частинами контролюється населений пункт).

..... мій дім (квартиру) було пограбовано військовими
З дому було викрадено: (зазначити, що саме, все детально описати). Свідками зазначених обставин є:, а факт викрадення майна підтверджується також рядом фото, відео, довідками, актами (зазначити докази, яким підтверджується викрадення майна).

Зазначене свідчить про наявність в діях військовослужбовців ЗСУ ознак складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 185 Кримінального кодексу України (надалі – КК), тобто крадіжка поєднана з проникненням у житло.

Згідно до Наказу ГПУ від 29.08.2014 року №12гн: *слідчим військових прокуратур здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 402-421, 425-435 КК України, а також вчинених військовослужбовцями правоохоронних органів та іншими особами, зазначеними у частині 4 статті 216 КПК України, які проходять службу та/або працюють в державних органах чи установах, указаних у пункті 1 цього наказу.*

Відповідно до ст. 214 КПК слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування.

На підставі вищезазначеного ст. 185 Кримінального кодексу України, ст. ст. 214, 216 Кримінального процесуального кодексу України, п. 7 Наказу ГПУ від 29.08.2014 року №12гн

ПРОШУ ВАС:

1. Зареєструвати заяву про вчинене кримінальне правопорушення в реєстрі досудових розслідувань з попередньою правовою кваліфікацією за ч. 3 ст. 185 Кримінального Кодексу України, та повідомити мені номер досудового провадження.

2. Розпочати досудове розслідування за викрадення мого майна під час якого:
встановити осіб, що вчинили злочин, допитати свідків.
3. Визнати мене потерпілим у рамках даного кримінального провадження;
4. Поінформувати мене про результати розгляду даної заяви за адресою:
.....

Додатки (якщо є; перерахувати та додати до заяви)

Про кримінальну відповідальність за ст.383 КК України мені відомо.

.....
Дата, підпис/П.І.Б.

Мар'їнський районний суд Донецької області
Адреса: 85612- 85614, м. Курахове,
вул.Плеханова (Енергетиків), 22
Тел. 0952519937

Позивач: ПІБ

Адреса:

Тел.

e-mail:

Відповідач 1: Міністерство оборони України

Код ЄДРПУ 00034022

Адреса: 03168, м. Київ,

проспект Повітрофлотський, 6

тел. 044-454-44-04, e-mail: admou@mil.gov.ua

Відповідач 2: Державна казначейська служба

Код ЄДРПУ 37567646

Адреса: 01601, м. Київ, вул. Бастіонна, 6,

тел./факс: +38044 281 49 18,

e-mail:office@treasury.gov.ua

Відповідач 3: Держава Україна в особі

Кабінету Міністрів України

Код ЄДРПУ 00019442

Адреса: 01008, м. Київ,

вул. Грушевського,12/2

Тел.: (044) 256-63-33

Сума позову: грн.

ПОЗОВНА ЗАЯВА
про виплату компенсації за примусово відчужене майно
та стягнення матеріальної шкоди

Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14.04.2014 року № 405/2014 розпочато антитерористичну операцію.

Розпорядженнями Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція» від 30 жовтня 2014 року № 1053-р та «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України» від 2 грудня 2015 року № 1275-р м. Мар'їнка, Донецької області відноситься до населених пунктів, на території яких здійснюється антитерористична операція.

Я,, є власницею/власником будинку/квартири з господарськими будівлями та спорудами (в разі наявності), що знаходиться за адресою:, на підставі (якщо співвласників декілька, то зазначити всіх в якості позивачів).

Цей будинок/квартира був єдиним об'єктом нерухомої власності, що належав нашій родині і використовувався для нашого постійного проживання. В будинку/квартирі знаходилися все наше майно.

До 201..... року Позивачі постійно користувалися своєю квартирою/будинком. Через постійні обстріли м. 201..... року Позивачі були змушені виїхати з міста. В подальшому м. була зайнято військовослужбовцями Збройних Сил України, та мирних громадян в м. не допускають.

Після зайняття міста військовослужбовцями Збройних Сил України Позивачі дізналися про те, що їх квартира зайнята військовослужбовцями Збройних Сил України.

Таким чином, квартира Позивачів примусово відчужена військовослужбовцями та пограбована військовослужбовцями. Свої позовні вимоги обґрунтовуємо наступними доводами та обставинами:

Стаття 41 Конституції України вказує на те, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Відповідно до частини першої статті 319 ЦК України власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд.

Згідно із частиною першою статті 321 ЦК України *право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні.*

У статті першій Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованого Законом України від 17.07.1997 року № 475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції», зазначено, що *кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.*

Відповідно до ст. 56 Конституції України, *кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.*

Відповідно до Кодексу цивільного захисту України *цивільний захист - це функція держави (саме вона і є відповідачем по справі), спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період (стаття 4).*

Згідно пункту 24 ст. 2 Кодексу надзвичайна ситуація - це обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності.

До надзвичайних ситуацій залежно від характеру походження подій, що можуть зумовити виникнення надзвичайних ситуацій на території України, належать, зокрема, соціальні та воєнні (пункт 4 ст. 5 Кодексу).

Тобто антитерористична операція, яка проводиться зокрема, м., на території є надзвичайною ситуацією.

(1) Наказом Президента «Про часткову мобілізацію», затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про часткову мобілізацію»» від 15 січня 2015 року № 113-VIII було оголошено та проведено протягом 2015 року часткову мобілізацію у три черги протягом 210 діб із дня набрання чинності цим Указом. Місцевим органам виконавчої влади за участю органів місцевого самоврядування, із залученням підприємств, установ та організацій усіх форм власності організувати і забезпечити в установленому порядку виділення тимчасово будівель, споруд, земельних ділянок, транспортних та інших матеріально-технічних засобів, надання послуг Збройним силам України, Національній гвардії України, іншим військовим формуванням України відповідно до мобілізаційних планів.

Під час дії мобілізації, з 201..... року позивачі втратили можливість контролювати свою квартиру. В період з 201..... року під час відвідування своєї квартири Позивачі та інші свідки встановили, що квартира Позивачів зайнята військовослужбовцями Збройних сил України.

У цьому контексті Позивачі звертаються до практики **Європейського Суду з прав людини** у справі Лоїзиду проти Туреччини, яка стосувалася тривалої відсутності у заявниці доступу до її власності, що було пов'язано з турецькою окупацією північної частини Кіпру.

У § 63 рішення у справі Лоїзиду проти Туреччини Суд вказав, що тривала відмова в праві доступу до власності фактично призводить до повної втрати контролю над нею, так само як і до втрати можливості користуватися нею, і це має розглядатися як втручання в права, передбачені статтею 1 Протоколу № 1 Конвенції. Подібне втручання, поза всяким сумнівом, є порушенням права на мирне володіння своїм майном. У зв'язку з цим Суд вважає, що фактична неможливість здійснення цього права є таким же порушенням Конвенції, як і перешкода юридичного характеру.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» громадяни зобов'язані: надавати в установленому порядку під час мобілізації будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно, власниками яких вони є, Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту з наступним відшкодуванням державою їх вартості в порядку, встановленому законом».

Отже, держава зобов'язана відшкодувати громадянам вартість вилучених в них будівель. Проте на даний момент відсутній встановлений законом порядок отримання такої компенсації.

Статтею 8 Цивільного кодексу України передбачено, що якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону).

Так порядок примусового відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану регулюється Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» та Порядком розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, який затверджений постановою Кабінету

Міністрів України від 31 жовтня 2012 року № 998. Зазначений Закон та Порядок може за аналогією застосовуватися до правовідносин щодо примусового вилучення майна в умовах особливого стану та мобілізації.

Згідно ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості.

Статтею 9 зазначеного закону передбачено, що право на відшкодування вартості майна (далі - компенсація) у разі його примусового відчуження в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану мають юридичні особи комунальної і приватної форми власності та фізичні особи, у яких відчужені будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану або для відвернення чи ліквідації ситуацій, що стали причиною введення правового режиму надзвичайного стану, і відповідно їх правонаступники та спадкоємці.

Статтями 5 та 7 зазначеного Закону передбачено, що рішення про примусове відчуження майна приймається органом виконавчої влади органом виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, військовим командуванням, органом місцевого самоврядування, на які відповідно до указу Президента України про введення правового режиму надзвичайного стану покладено здійснення заходів надзвичайного стану та які прийняли рішення про таке відчуження, про що складається акт про примусове відчуження або вилучення майна.

Відповідно до ст. 11 Закону *попереднє повне відшкодування вартості примусово відчуженого майна здійснюється на підставі документа, що містить висновок про вартість майна на дату його оцінки, яка проведена у зв'язку з прийняттям рішення про його примусове відчуження.*

Згідно п. 3 Порядку розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 року № 998 (далі – Порядок), до заяви про виплату наступної повної компенсації за примусово відчужене майно додаються акт про примусове відчуження майна та висновок про вартість такого майна.

В свою чергу досі ані Донецькою обласною адміністрацією, ані військово-цивільною адміністрацією Донецької області не було прийнято відповідного рішення та не було складено акт про примусове відчуження майна. На звернення позивачів щодо складення такого акту їм було відмовлено у складенні відповідних документів. А на подану заяву про виплату наступної повної компенсації за примусово відчужене майно відмовлено в виплаті зазначеної компенсації.

Відповідно до ст. 13 *Спори, пов'язані з відшкодуванням вартості примусово відчуженого майна, вирішуються в судовому порядку.*

Згідно п. 9 Порядку *спори, пов'язані з виплатою наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, вирішуються в судовому порядку.*

Таким чином, на даний момент, не зважаючи на фактичне примусове відчуження квартири позивачів, їм було відмовлено у виплаті компенсації за примусово відчужену квартиру в умовах мобілізації та особливого стану. Тому позивачі вимушені звернутися до суду в метю отримання компенсації за свою примусово відчужену квартиру.

Факт примусового відчуження квартири Позивачів підтверджується наступними доказами:

1. Довідкою місцевої адміністрації (Додаток № 4);
2. Показами позивачів та показаннями свідків – мешканців м., які бачили факт зайняття військовослужбовцями Збройних сил України, квартири Позивачів (Додаток № 5);
3. Фото з квартири Позивачів, зроблені позивачами в 2015 р., під час отримання доступу до своєї квартири, які підтверджують факт зайняття військовослужбовцями Збройних сил України квартири Позивачів (Додаток № 6);
4. Відеозаписами, які підтверджують розташування військових в м. та безпосередньо в квартирі позивачів, які знаходяться за посиланням (Додаток № 7).

Отже, враховуюче фактичне примусове відчуження квартири Позивачів, вони мають право на отримання компенсації за свою примусово відчужену квартиру.

Згідно наказу Міністерства від 27 жовтня 2015 року № 273 «Про показники опосередкованої вартості спорудження житла за регіонами України» затверджено та рекомендовано до застосування показники опосередкованої вартості спорудження житла за регіонами України (розраховані станом на 1 жовтня 2015 року), зокрема, по Донецькій області вартість 1 м² загальної площі квартир будинку (з урахуванням ПДВ), затверджена 7 943 грн, по Луганській області вартість 1 м² загальної площі квартир будинку (з урахуванням ПДВ), затверджена 7256 грн. Відповідно до зазначених показників опосередкованої вартості спорудження житла у регіонах України вартість компенсації за свою примусово відчужену квартиру позивачі оцінюють у 800 654, 40 гривень, оскільки зазначена сума складала середню вартість звичайного будинку в Донецькій області до моменту проведення антитерористичної операції.

Пунктом 2 ч. 1 ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» відшкодування громадянам вартості примусово відчуження будівель здійснюється державою.

Відповідно до ст. 48 ЦПК України держава може виступати стороною у цивільному процесі. Проте держава є особливим суб'єктом цивільного судочинства, оскільки не може здійснювати в суді свої права безпосередньо.

Відповідно до частини 4 ст. 58 ЦПК України державу представляють відповідні органи державної влади в межах їх компетенції через свого представника, тобто свою цивільну процесуальну правосуб'єктність держава реалізує через відповідні органи державної влади за допомогою особливого інституту процесуального представництва держави.

Відповідно до ст. 1 Закону України від 27.02.2014 року № 794-VII «Про Кабінет Міністрів України» *Кабінет Міністрів України (Уряд України) входить до системи органів державної влади України та є вищим органом у системі органів виконавчої влади.*

(2) Під час відвідування своєї квартири Позивачами було встановлено крадіжку особистих речей, техніки, меблів та іншого (повний перелік викрадених речей в додатку № 9) на загальну суму грн. Відповідно до цього Позивач-1 звернулася з заявою про кримінальне правопорушення. За зазначеною заявою внесено дані в Єдиний реєстр досудових розслідувань за № за фактом з попередньою правовою кваліфікацією за ч. 3 ст. 185 КК України. Під час досудового розслідування зазначеного кримінального провадження встановлено, що **злочини були вчинені військовослужбовцями Збройних сил України** (Додаток № 8, 9).

Відповідно до ст. 22 ЦК України особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування.

Збитками є, зокрема, втрати, яких особа зазнала у зв'язку із викраденням майна.

Таким чином, є всі підстави цивільно-правової відповідальності, а саме: наявність шкоди, протиправна поведінка заподіювача шкоди, причинний зв'язок між протиправною поведінкою та шкодою. Статтею 1177 Цивільного кодексу України регламентується відшкодування (компенсація) шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального порушення відповідно до закону, якщо особа, яка скоїла кримінальне порушення не встановлена, майнова шкода відшкодовується за рахунок Державного бюджету. Крім того, ст. 1166 ЦК України та ст. 1167 ЦК України передбачає загальні засади відшкодування матеріальної шкоди.

Так відповідно до ч. 1 ст. 1166 ЦК України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини.

Таким чином, матеріальна шкода завдана позивачам вчиненням злочину – викрадення їх майна – вчинена працівниками Міністерства оборони України під час виконання ними службових обов'язків (проходження військової служби).

Відповідно до статті 1172 Цивільного кодексу України, юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків.

Таким чином, відшкодування матеріальної шкоди за дії військовослужбовцями Збройних сил України несе Відповідач 1 – Міністерство оборони України.

(3) Згідно п. 6 ч. 1 ст. 5 Закон України «Про судовий збір» від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються позивачі - у справах про відшкодування матеріальних збитків, завданих внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

Отже, Позивачі не отримали жодного відшкодування за зайняття їхньої квартири військовослужбовцями, та майно з квартири Позивачів було викрадено військовослужбовцями, (про що 17.07.2015 року внесено дані в Єдиний реєстр досудових розслідувань за №). Тому Позивачі мають бути звільнені від сплати судового збору за позовні вимоги щодо відшкодування матеріальної шкоди в цій частині (за позовні вимоги в сумі грн.).

Крім того, згідно п. 13 ч. 2 ст. 3 Закон України «Про судовий збір» судовий збір не справляється за подання позовної заяви про відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадовою або службовою особою, а так само незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури або суду.

Також Позивачі є внутрішньо переміщеними особами, вимушені наразі орендувати житло, та мають низьку заробітну плату та пенсію. Відповідно до довідок про доходи (Додатки № 11, 12), Позивач 1 отримує прибуток у розмірі на місяць, а Позивач 2 – у розмірі на місяць. Немає жодних підстав вважати, що фінансовий стан Позивачів якимось чином поліпшиться у майбутньому.

Відповідно, Позивачі не в змозі оплатити передбачений законом судовий збір за заявлення позовних вимог у розмірі грн., який за ст. 4 Закону України «Про судовий збір» має складати

В той же час, у § 66 рішення «Креуз проти Польщі» **Європейський Суд з прав людини** вказав, що судова влада має забезпечити належний баланс між інтересами держави у стягненні судових зборів за розгляд позовів, з одного боку, та правом позивача на звернення до суду, з другого боку. Сплата судового збору не повинна перешкоджати доступу до правосуддя, ускладнювати цей доступ таким чином і такою мірою, щоб завдати шкоди самій суті цього права.

У § 39-42 рішення «Вейсман проти Румунії» **Європейський Суд з прав людини** визнав непропорційним встановлення фіксованої суми судового збору, що не бере до уваги фінансове становище заявників, особливо враховуючи, що ця фінансова перешкода постала при зверненні до суду першої інстанції.

У § 31 рішення **Європейського суду з прав людини** «Беян проти Румунії» вказано, що сума судового збору, що складала **більше двох місячних доходів родини завників**, є надмірною, особливо враховуючи, що у відповідний період часу пенсії заявників були навіть меншими за середню зарплату по країні. ЄСПЛ відзначив, що розмір суми збору складав надмірні витрати для заявників, і що важко уявити, яким чином вони повинні були самостійно знайти таку суму». Як результат, Суд констатував порушення § 1 ст. 6 Європейської конвенції (право на справедливий суд) і призначив сплатити справедливую сатисфакцію в розмірі 5 тис. євро.

Позивачі також звертаються до ст. 8 Закону України «Про судовий збір *враховуючи майновий стан сторони, суд може своєю ухвалою відстрочити або розстрочити сплату судового збору на певний строк, але не довше ніж до ухвалення судового рішення у справі. Суд може зменшити розмір судового збору або звільнити від його сплати на підставі, зазначеній у частині першій цієї статті (розмір судового збору перевищує 5 відсотків розміру річного доходу позивача - фізичної особи за попередній календарний рік та предметом позову є захист соціальних, трудових, сімейних, житлових прав, відшкодування шкоди здоров'ю).*

На підставі вищезазначеного та керуючись ст. 56 Конституції України, ст.ст. 8, 22, 23, 1166, 1167, 1172 Цивільного кодексу України, ст. 175-177 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 86 Кодексу цивільного захисту України, ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», Законом України «Про судовий збір», Порядком розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану,

ПРОШУ СУД:

1. Прийняти позовну заяву до розгляду та відкрити провадження у справі.
2. Стягнути з Держаної казначейської служби України та Держави Україна в особі Кабінету Міністрів України на користь компенсацію за примусово відчужене майно – квартиру Позивачів в сумі грн.
3. Стягнути з Міністерства оборони України на користь заподіяну їм військовими Збройних сил України матеріальну шкоду в сумі грн.
4. Звільнити Позивачів від сплати судового збору.

Додатки:

1. Копія документів на право власності на будинок/квартиру
2. Копія довідки
3. Клопотання про допит свідків;
4. Фото;
5. Диск із відеозаписом;
6. Копія витягу з кримінального провадження №
7. Довідка про доходи
8. Копія позовної заяви для відповідачів

« » 2020 року ПІБ

Мар'їнський районний суд Донецької області
Адреса: 85612- 85614, м. Курахове, вул.Плеханова (Енергетиків), 22
Тел. 0952519937

Позивач: ПІБ
Адреса:
Тел.
e-mail:

КЛОПОТАННЯ про допит свідків

Відповідно до ст. 69 Цивільного процесуального кодексу України (надалі - ЦПК) свідком може бути кожна особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи.

Згідно ч. 3 ст. 91 ЦПК заява про виклик свідка має бути подана до або під час підготовчого судового засідання, а якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, - до початку першого судового засідання у справі.

Факт зайняття моєї квартири/ мого будинку військовослужбовцями та пограбування моєї квартири/ мого будинку може бути підтверджений показами наступних свідків: (зазначити ПІБ всіх свідків).

На підставі вищезазначеного, керуючись ст.ст. 43, 69, 91 Цивільного процесуального кодексу України

ПРОШУ СУД:

Викликати до суду та допитати в якості свідків:
- ПІБ (адреса:, тел.);
- ПІБ (адреса:, тел.);

« » 2020 року ПІБ